

Spoločenská a ideologická transformácia európskej civilizácie v Severnej Amerike - proces amerikanizácie Spojených štátov amerických

Milan Čáky

Résumé français

L'objet de cette these s'occupe du processus d'américanisation de la société au États Unie depuis la naissance de l'ÉU après la révolution nationale en 1776 jusqu'au la fin du 19 - ième siècle. Tout d'abord il s'agit de l'influence d'idéologie européenne, notamment anglais et français sur la lutte des anciennes colonies anglais en Amérique du Nord pour leur Indépendance, dans laquelle ont été utilisée les idées principales de John Locke, de Charles Montesquieu et autres. Il est évident que les fondateurs de l'ÉU en créant la lois fondamentale américaine – La Constitution ont pris d'une exemple la pensée européenne politique contemporaine.

Dans la deuxième partie de cette thèse l'autor s'occupe des problèmes la naissance de une idéologie d'américanisme et son influence sur la pensée politique en Amérique du Nord. Il s'agit surtout des décades d'après la Guerre civile. On peut dire une conclusion: l'idéologie de l'américanisme est liée avec l'expansion territoriale de l'ÉU en se mélangeant avec l'idéologie du darwinisme sociale, protégée par la naissance de nationalisme américaine comme un élément nouveau politique et spécial américain, qui a mené la politique de l'ÉU vers l'expansion territoriale en Asie, et à la diversification politique vers les pays européens, notamment la Grande Bretagne, la France et autres.

Úvod

Predmetom skúmanej problematiky je vývoj politického myslenia v Spojených štátoch amerických a jeho spojenia s európskym politickým myslením od obdobia boja amerických kolónií na politickú nezávislosť až do konca 19. storočia. Ide o dôležité obdobie v dejinách Spojených štátov, ktoré je poznačené uplatňovaním európskeho politického myslenia v revolučných procesoch (napríklad politické myslenie Johna Locka, Charlesa Montesquieua a iných), predovšetkým pri tvorbe najvýznamnejšieho zákona v USA – Ústavy. Je evidentné, že pri jej tvorbe sa tvorcovia inšpirovali európskym politickým myslením 17. a 18. storočia, ale aj európskym myšlienkovým dedičstvom. Pretože boli postavení pred dôležitú otázku – vytvorenia politického a hospodárskeho zväzku spočiatku trinástich štátoch, prinášali nové teoretické i praktické skúsenosti do procesu amerického zjednotenia. Preto predmetom predloženej práce je pokúsiť sa definovať, ako európske politické myslenie politicky ovplyvňovalo formovanie amerického národa.

Vplyv európskej ideológie na boj za nezávislosť severoamerických kolónií a na vznik Spojených štátov amerických

Európske korene americkej ideológie

Víťazná sedemročná vojna odstránila francúzske i španielske nebezpečenstvo v amerických kolóniách a rozšírila britskú nadvládu nad väčšou časťou Severnej Ameriky. Britské kolónie v Severnej Amerike sa po vojne ocitli v novom postavení vo vzťahu k Británii: koloniálni dôstojníci i vojaci nadobudli vojenské skúsenosti a sebavedomie. Vojenské oddiely kolonistov, aj keď boli slabšie vyzbrojené sa presvedčili, že dokážu bojovať rovnako dobre, ako britská armáda, ba ešte lepšie. Jeden z veliteľov oddielov kolonistov, mladý George Washington, ukázal lepšie vojenské schopnosti ako britskí velitelia, menovaný britským aristokratickým systémom, aj keď anglickí velitelia považovali koloniálnych dôstojníkov za neschopných. To všetko spôsobilo pokles autority britskej kráľovskej armády, zníženie úcty k Británii a zmenšenie závislosti kolónií na metropole. Silneli návrhy na spojenie kolónií. Už v roku 1754 **na kongrese v Albany** za účasti predstaviteľov siedmich kolónií Benjamin Franklin predložil návrh na ustanovenie prezidenta kolónií, ktorého by menoval kráľ a spolkové rady, volené bolo koloniálnymi snemovňami. I keď plán nebol realizovaný, myšlienka o jednote kolónií a ich ústrednom reprezentantovi už bola vyslovená a v povedomí niektorých intelektuálnych vodcov kolónií žila ďalej.

Veľké rozšírenie ríše po víťaznej vojne nastolilo otázky riešenia problémov ríšskej organizácie a vzniku federálneho systému, čo bolo úzko spojené s reorganizáciou koloniálnej správy ríše s cieľom utužiť slabú kontrolu kolónií, získať nové finančné prostriedky na obranu monarchie. To nebolo možné dosiahnuť bez zmeny koloniálneho systému, hospodárskej organizácie a všetkých merkantilistických zákonov. Angličania teoreticky vychádzali z toho, že anglická monarchia podľa práva je jednotný štát, nie federácia (hoci prax už bola iná), že všetky kolónie sú povinné prispievať k tvorbe bohatstva monarchie a k jej obrane. Podľa práva a teórie všetky záležitosti obecného záujmu už tradične riadil parlament, ale záležitosti miestneho významu riadili miestne snemovne. Pri reorganizovaní ríše, ktorou sa britskí politici začali zaoberať v roku 1763, použili teoretickej právne zvrchovanosti britského parlamentu nad celým územím monarchie, teda aj kolónií v Severnej Amerike. Keď zákonom v roku 1766 britský parlament ustanovil, že kolónie „*boli, sú a podľa práva majú byť podriadené a závislé na ríšskej korune a na parlamente Veľkej Británie*“ a že britský parlament má „*plnú moc a právo schvaľovať zákony a uznesenia s takou silou a platnosťou, aby viazali kolónie a ľud v Amerike... vo všetkých prípadoch*“, vyvolalo to nespokojnosť kolonistov. Uplatňovaním

zákona z roku 1733 o clách na dovoz melasy do kolónií, zákona o obchode s cukrom z roku 1764, zvyšovanie ciel a vývozných dane na európsky tovar, zákaz platenia dlhov papierovými peniazmi, o zastavení kolonizácie indiánskej pôdy za Appalačským pohorím, v r. 1765 vydanie zákona o podiele kolonistov na vydržiavaní britských vojakov, prijatie tzv. zákona o kolokoch, ktorý zaviedol nové poplatky a dane bez súhlasu kolonistov, **Townshendovho zákona** z roku 1767 o uvalení cla na čaj, papier, sklo, farbivo, vážne poškodzovali hospodárske záujmy kolónií a postavali kolonistov proti svojej bývalej vlasti. Britský pokus riešiť problém usporiadania štátu vytvorením jednotnej vlády a pritom zachovať vlády samosprávnych orgánov kolónií tak viedol k politickému i správne mu odlúčeniu kolónií od pôvodnej materskej krajiny – americkej revolúcii.

Revolúciu ideovo pripravovala skupina vzdelaných mužov – politikov, spisovateľov a mysliteľov, najmä **Samuel Adams**, vodca radikálov z Massachussetts, ktorý neúnavne bojoval za získanie nezávislosti, ďalej **Alexander Hamilton, John Adams, Benjamin Franklin, Thomas Jefferson, George Mason, John Jay** a i. Svoje politické názory čerpali predovšetkým od európskych mysliteľov – najmä anglických – zo skupiny, ktorá vytvorila puritánske učenie. Opierali sa aj o politické myslenie skupiny Angličanov, ktorí už v roku 1688 vytvorili teóriu revolúcie whigov. Deklarovali argumenty Harringtona, Miliona, najmä však teoretické učenie **Thomasa Hobbesa** a **Johna Locka**. Vyzývali kolonistov, aby sa nebáli vyjadrovať svoje občianske postoje ku koloniálnej politike anglických úradov a „neznesiteľným“ anglickým zákonom, s cieľom zbaviť sa strachu pred anglickou koloniálnou mocou, prebudiť tak vedomie vlastnej dôležitosti a opierať sa o demokratické cítenie kolonistov. S cieľom obhajovať záujmy kolonistov zišli sa dňa 5. septembra 1774 vo Filadelfii zástupcovia kolónií, aby „*prerokovali súčasný neutešený stav kolónií*“. Zišiel sa tak *Prvý kontinentálny kongres*, ktorého sa zúčastnili predstavitelia jednotlivých kolónií, zvolení na provinciálnych kongresoch alebo na mimoriadnych ľudových zhromaždeniach. V prijatej rezolúcii kolonisti sa vyslovili proti rešpektovaniu donucovacích zákonov, požadovali dodržiavanie svojich práv „*na život, slobodu a majetok*“ a deklarovali svoje právo „*rozhodovať o všetkých prípadoch daní a vnútornej politiky*“. Bolo schválené vytvorenie „*kontinentálnej asociácie*“, ktorej úlohou bolo predovšetkým prijímať opatrenia na bojkot anglického tovaru, kontrolovať colné poplatky a vystupovať proti opatreniam kráľovskej moci. Keď v septembri 1774 anglický kráľ Juraj III. slovami „*Kocky sú hodené, kolónie musia buď ustúpiť, alebo triumfovať*“ odmietol petíciu filadelfských kvakerov, dal najavo, že nemieni robiť kolonistom ústupky. V anglických kolóniách v severnej Amerike sa tak začal boj za nezávislosť, ktorý nadobúdala charakter **národnej a demokratickej** revolúcie. Ako uvádzajú niektorí americkí autori, vojnu za nezávis-

losť dnes mnohí Američania pokladajú za revolúciu, ale v mnohých dôležitých smeroch mala charakter občianskej vojny, pretože početní americkí loyalisti (toryovia) s revolúciou nesúhlasili a so zbraňou v ruke sa postavili sa proti vzbúrencom. Celkový počet loyalistov sa odhaduje približne na pol milióna, ale len asi 19 tisíc sa postavilo na stranu Britov.¹

Z hľadiska povahy spracovanej problematiky nebudeme sa zaoberať vojenskou stránkou bojov za nezávislosť, ale všimneme si predovšetkým vplyvy európskeho politického myslenia na boj amerických kolonistov a politické postoje niektorých krajín starého kontinentu. V tejto súvislosti je treba spomenúť významnú okolnosť, ktorá napomohla rozvoju revolučných myšlienok: v roku 1774, keď revolučné udalosti v anglických kolóniách v severnej Amerike sa začali vyhrocovať, prišiel z Anglicka politický teoretik, spisovateľ, ale zároveň aj protimonarchistický rebel **Thomas Peine**. V januári 1776 vydal rozsahom nevelký (približne 50 strán) pamflet pod názvom **Zdravý rozum**. V priebehu troch mesiacov bolo predaných vyše tristo tisíc výtlačkov. Ústrednou myšlienkou pamfletu bola ako alternatíva výzva, aby kolonisti bojovali za slobodu a šťastie a vytvorili nezávislú republiku, proti druhej alternatíve – ostať v podriadenosti zastaralej vláde a tyranskému kráľovi. Pretože Peinov pamflet koloval po všetkých amerických kolóniách, túžba po odrhnutí sa od Anglicka bola čoraz silnejšia. *Druhý kontinentálny kongres* prijal dňa 10. mája 1776 rezolúciu, ktorý vyzývala na odtrhnutie sa od Anglicka a dňa 7. júna 1776 *Richard Henry Lee* z Virgínie navrhol rezolúciu, podľa ktorej „*tieto spojené kolónie sú a podľa práva by mali byť slobodnými a nezávislými štátmi*“.² Formálnu deklaráciu mal skoncipovať päťčlenný výbor na čele s *Thomasom Jeffersonom*. Kontinentálny kongres takúto deklaráciu prijal 4. júla 1776 a ňou vyhlásil nezávislosť Spojených štátov amerických.

Deklarácia nezávislosti bola predovšetkým dielom Thomasa Jeffersona, ale sú v nej zakotvené výsledky európskeho politického myslenia. Vychádzala predovšetkým z ideí európskych osvietenecov (najmä francúzskych a anglických) a filozofie anglického mysliteľa Johna Locka (1632-1704). Odvolávala sa nielen na slávnu *Bill of Rights*, predovšetkým na jeho spis *Rozprava o vláde občianskej (1657)*, najmä však na myšlienky uverejnené v spise *Druhé pojednanie o vláde (1690)*, na jeho zmluvnú teóriu a princípy občianskeho štátu, na **právo na revolúciu** (povstanie) proti nespravodlivej vláde. Opierala sa tak o koncepciu *tradičných práv Angličanov*, ktorú Locke rozšíril a zovšeobecnil na *prirodzené práca celého ľudstva* (tamže, s. 73), a deklarovala základné slobody ako nespochybniteľné hodnoty libera-

¹ Cincotta, H.: *Náčrt amerických dejín*. United States Information Agency, s. 79.

² Tamtiež, s. 73.

lizmu. Aj vďaka Lockovi a francúzskym mysliteľom, najmä *Jean Jacques Rousseau (1712-1778)* a *Charles Montesquieu (1689-1755)* touto deklaráciou po prvýkrát za základ štátneho zriadenia bola položená suverenita ľudu. Už v úvodnej časti Deklarácie je evidentný vplyv Lockovej teórie vlády, vychádzajúcej z princípu spoločenskej zmluvy:

Pokladáme za samozrejme pravdy, že všetci ľudia sú si od narodenia seberovní a že Stvoriteľ ich obdaril určitými neodňateľnými právami, medzi ktoré patrí právo na život, slobodu a budovanie šťastia; na zabezpečenie týchto práv sa medzi ľuďmi ustanovujú vlády, odôvodňujúc svoju oprávnenú moc súhlasom tých, ktorým vládnu; kedykoľvek, keď nejaká forma vlády odporuje týmto cieľom, ľud má právo zmeniť ju alebo ju zrušiť a ustanoviť novú vládu, založenú na takých zásadách; právomoc bude upravená tak, aby čo najlepšie zaručila ľudu bezpečnosť a šťastie. Ak však dlhý rad bezprávia a útlaku, sledujúci ustavične ten istý cieľ, ukazuje na úmysel ujarmiť ľud v úplnom despotizme, potom má ľud právo, ba povinnosť takú vládu zvrhnúť a pre svoju budúcnosť si zabezpečiť nových strážcov. (Voľný preklad autora).

Jefferson spojil v Deklarácii politické myšlienky Johna Locka so situáciou v anglických kolóniách v Amerike a dal do popredia Lockove názory o práve, ba i povinnosti postaviť sa na odpor proti koloniálnemu útlaku a feudálnemu zriadeniu. Aplikoval nielen Lockove princípy odvodenia moci od súhlasu ľudu, ale aj zásadu, že moc musí niektoré práva limitovať či rekvírovať (limitovanie moci), aby bolo možné regulovať spoločnosť. To znamená používať zásadu preklenutia konfliktu slobody jedinca s mocou: moc musí byť legitímna, ale občana je možné zbaviť slobody, života a majetku len zákonným spôsobom, ako to neskôr vyjadril Thomas Jefferson predovšetkým v *Prvej inauguraľnej adrese: Všetci máme na zreteli svätý princíp rešpektovania vôle väčšiny, ktorá však musí vyústiť do správneho a rozumného rozhodnutia, pričom menšina musí mať rovnaké práva, ktoré musia byť chránené.*³

Nemalý ohlas v politickom myslení Thomasa Jeffersona a ďalších protagonistov boja Američanov za slobodu mali i politickí myslitelia vo Francúzsku, predovšetkým Jean Jacques Rousseau (*O spoločenskej zmluve a princípoch politického práva, 1762*), jeho myšlienky o priamej demokracii, a Charles Montesquieu (*Duch zákonov, 1748*), predovšetkým zmluvná teória o štáte a delenie moci. Podľa Jeffersona to znamenalo, že boj za americkú nezávislosť bol spojený s bojom za vládu založenú na súhlase ľudu, teda *nie za vládu anglického kráľa*, pretože americkí kolonisti považovali *anglické feudálne zriadenie „za cudzie nášmu založeniu, pretože nie je potvrdené našimi zákonmi“*. Z toho vyplýval jednoznačný záver, že *len*

³ Podľa Krsková, A. (1997): *Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia*. Bratislava: Právnická fakulta UK, s. 171.

vláda založená na súhlase ľudu môže zabezpečiť prirodzené práva na život, slobodu a budovanie šťastia, čiže bojovať za nezávislosť amerických kolónií znamenalo bojovať za vlastné prirodzené práva.⁴

Pokrokové myšlienky americkej revolúcie nachádzali živý ohlas predovšetkým vo Francúzsku, kde sa početná vrstva vzdelancov búrila proti feudálnym poriadkom a pripravovala Veľkú francúzsku revolúciu. Absolutistické Francúzsko v záujme čo najviac oslabiť Anglicko - svojho starého nepriateľa začalo podporovať boj amerických kolónií za nezávislosť. Americké záujmy vo Francúzsku vtedy zastupoval *Benjamin Franklin*, jediný Američan, ktorý bol vtedy známy v Európe.

Franklin bol mimoriadne nadaným človekom. Mnoho rokov žil v Anglicku ako zástupca amerických kolónií. Ako člen anglickej Vedeckej kráľovskej spoločnosti, mal styky nielen s vedeckým a kultúrnym prostredím vo Francúzsku, ale aj osobné styky s významnými osobnosťami spoločenského života. Bol odchovaný európskym politickým myslením. Aj keď mal postavenie vyslanca mladej americkej republiky, i naďalej chodil v skromnom oblečení. Nenosil parochňu – ako vtedy bolo zvykom – a na hlave mal vždy čiapku z kožušiny. Sympatie pokrokovej časti francúzskej spoločnosti k americkej demokracii a jeho silná osobnosť mu uľahčovali jeho diplomatické poslanie. Udržoval dobre styky s francúzskou vládou i s veľkou časťou diplomatického zboru, samozrejme okrem anglického vyslanca. Dokázal využívať nielen prejavy sympatií francúzskej pokrokovej vrstvy k americkej revolúcii, ale aj odvekú rivalitu medzi Francúzskom a Veľkou Britániou v prospech svojej krajiny. Svojimi diplomatickými aktivitami prispel k tomu, že francúzska vláda sa v decembri 1777 rozhodla začať so Spojenými štátmi rokovanie o spojenectve, priateľstve a obchodnej spolupráci. Hoci dňa 20. marca 1778 ho na audiencii prijal kráľ Ľudovít XVI., vzhľadom na odpor Angličanov nikdy nebol oficiálne predstavený diplomatickému zboru.

Výsledkom úspešnej diplomatickej činnosti a vyjednávania *Benjamína Franklina* bolo podpísanie medzištátnej zmluvy o spojenectve, priateľstve a obchode medzi Francúzskom a USA. Stalo sa tak dňa 6. februára 1778. Francúzsko uznalo Spojené štáty americké. V spojeneckej zmluve sa zaviazalo sa ich všestranne (i vojensky) podporovať dovtedy, kým nezískajú skutočnú nezávislosť. To znamenalo faktické vyhlásenie vojny Anglicku. Po príchode francúzskych vojsk do Ameriky, ktorým velil generál *Lafayette*, Angličania sa dňa 19. októbra 1781 pri *Yorktowne* vzdali veliteľovi amerických vojsk generálovi *Washingtonovi*. Po náročných vyjednávaniach bola v roku 1783 v Paríži podpísaná mierová zmluva, ktorá

⁴ Cincotta, H.: *Náčrt amerických dejín*. United States Information Agency, s. 74.

znamovala akceptovanie vytvorených medzinárodných realít a nových hraníc. Anglicko uznalo Spojené štáty americké, ktoré okrem pôvodných trinástich anglických kolónií získali územie medzi *Alleghanami* a riekou *Mississippi*. Na severe bola zachovaná pôvodná hranica, ktorá teraz už rozdeľovala USA a zvyšok britského koloniálneho panstva v severnej Amerike – Kanadu. Španielsku ostalo a parížskou mierovou zmluvou bolo potvrdené územie Floridy.

Americká Ústava a vplyv európskeho politického myslenia

Vojna amerických kolónií a Anglickom nebola len bojom za nezávislosť, ale aj demokratickou revolúciou. Víťazstvo umožnilo novotvoriacemu sa národu dať ideálom, vyjadreným v *Deklarácii nezávislosti*, zákonnú formu najprv v ústavách jednotlivých štátov vznikajúcej federácie. Kongres už dňa 10. mája 1776 v rezolúcii odporúčal jednotlivým vtedy ešte kolóniám *zostaviť svoje vlády, ktoré by najlepšie zabezpečili blaho a bezpečnosť svojich voličov*. Rok po vyhlásení *Deklarácie nezávislosti* mali svoje ústavy skoro všetky nové americké štáty (okrem troch). Ako uvádzajú americkí historici, odrážal sa v nich **ideál republikanizmu**, už dávno vyzdvihnutý európskymi osvietenškými filozofmi, a **duch demokratických myšlienok**, založených na samosprávnom systéme a občianskych právach.⁵ Keďže prvoradým, teda politickým cieľom týchto ústav bolo zabezpečiť, aby nedávno získané práva a slobody, získané odtrhnutím od Británie, boli definitívne a neodňateľné, každá z týchto ústav sa začínala týmito vyhláseniami alebo deklarováním *listiny slobôd*. Obsahovali požiadavky, ktoré nastoľovali už európski osvietenští filozofi: predovšetkým **zásadu zvrchovanosti ľudu**, legitimitu moci na základe slobodných volieb, niektoré ďalšie základné slobody, ako napríklad mierne telesné tresty, primeraná kaucia, porotný súd, sloboda tlače, svedomia a i. Medzi nimi sa nachádzalo i právo väčšiny zreformovať alebo vymeniť vládu, ako to požadoval John Locke. Niektoré štáty listiny základných slobôd rozšírili o záruky slobody prejavu, zhromažďovania a petičné právo, ale aj právo nosiť zbraň, zákaz zatknúť občana bez súdneho príkazu (známe už z Anglického *Habeas Corpus*), právo na právnu ochranu pre všetkých a iné.⁶ Výraznou vlastnosťou týchto ústav bolo, že všetky zakotvili *trojvetvovú štruktúru moci*, známu už z prác európskych mysliteľov (Locke, Montesquieu, Rousseau): *zákonodarnú, výkonnú a súdnu*, a ich vzájomné vyvažovanie. Pozitívnou črtou spomínaných ústav bolo, že zabezpečovali občanom ich prirodzené práva, avšak ako negatívne je možné považovať skutočnosť, že nezabezpečovali každému občanovi jedno z najvýznamnejších prirodzených práv: rovnosť všetkých občanov v právach. Niektoré bývalé južné kolónie nepriznávali neodňateľné práva čer-

⁵ Cincotta, H.: *Náčrt amerických dejín*. United States Information Agency, s. 83.

⁶ Tamtiež, s. 83.

nohom ako ľudským bytostiam, nedali ženám politické práva, ani jeden štát nezaviedol všeobecné volebné právo pre mužov, ba dokonca na zastavanie funkcií v úradoch bol zavedený majetkový cenzus.

Po získaní nezávislosti bolo nevyhnutné upraviť vzťahy medzi jednotlivými štátmi aj z toho dôvodu, že kolonisti zaberali a osídľovali obrovské množstvo novej pôdy, na ktorej si vytvárali vlastné mocenské orgány. Niektoré štáty sa snažili o získanie ekonomických a územných výhod, pričom Anglicko, ak keď prehralo vojnu za nezávislosť amerických kolónií, odmietalo diplomaticky uznať americkú Konfederáciu a podporovalo excentrické snahy niektorých svojich bývalých amerických kolónií. Bolo evidentné, že konfederatívne usporiadanie sa príliš neosvedčilo, pretože trinásť štátov spájalo v tomto období len málo spoločného, pričom proti ich pevnejšiemu usporiadaniu pôsobilo viac faktorov – napríklad etnická, historická, ale často aj jazyková rôznorodosť, rôznosť historických tradícií, problémy pri stanovovaní vzájomných hraníc medzi jednotlivými štátmi, rozdiely v ekonomickom vývoji, v územnej veľkosti a iné. Konfederatívne štátprávne usporiadanie negatívne ovplyvňovalo ekonomický rozvoj Konfederácie ako celku, medzinárodnú výmenu tovaru a vyvolávalo nespokojnosť obyvateľov. Existujúce rozpory medzi jednotlivými štátmi mali najprv vyriešiť *Konfедераčné články*, ktoré upravovali systém moci a vplyv Kongresu. Starú zásadu, podľa ktorej *kolónie existujú na prospech materskej krajiny, sú jej politicky podriadené a teda spoločensky menejcenné*, nahradila nová zásada: *kolónie sú súčasťou štátu a majú nárok (nie privilégium, ale právo) na všetky výhody, vyplývajúce z ich postavenia*.⁷ Ako sa vtedy vyjadril George Washington, americké štáty boli medzi sebou spojené len pomyselnou „šnúrou z piesku“. Problémami vzťahov medzi jednotlivými štátmi a Konfederáciou sa mal zaoberať Kontinentálny kongres vo Filadelfii. Zišiel sa v máji 1787. Zákonodarné zbory jednotlivých štátov naň vyslali svojich delegátov. Za predsedu kongresu bol zvolený *George Washington*. Z jednotlivých štátov prišli najvýznamnejšie osobnosti americkej politiky: Pennsylvániu zastupoval *Benjamin Franklin (1706-1790)*, Virgíniu *James Madison (1751-1836)*, New York *Alexander Hamilton (1756-1804)*, z Massachusetts *Rufus King* a *Elbridge Gerry*, Connecticut zastupoval bývalý obuvník, neskôr sudca *Roger Scherman*. Pôvodne bolo úlohou konferencie zrevidovať konfедераčné články. Pretože aj z radov predstaviteľov vtedajšej osvietenskej politickej inteligencie neustále silneli hlasy nespokojnosti s konfederatívnym usporiadaním a potrebou prebudovania ústavnej štruktúry v prospech silnejšej ústrednej vlády, delegáti sa nezaoberali modifikáciou Článkov Konfederácie, ale pustili sa do tvorby nových zásad formy

⁷ Tamtiež, s. 87.

vlády. Teraz novým cieľom ich rokovaní bolo *zosúladiť dve rozličné právomoci*: právomoc 13 miestnych, spolovice už suverénnych vlád, ktoré vykonávali právomoci na území svojho štátu, dať do súladu s mocou a kompetenciami federálnej vlády. To znamenalo prijať dôležité kompromisy: na jednej strane znovu vyložiť funkcie a právomoci federálnej vlády, definovať funkcie a právomoci, vyplývajúce z novej situácie, na druhej strane ostatné funkcie a právomoci patrili jednotlivým štátom Únie. Delegáti odsúhlasili princíp, že *centrálna vláda musí mať reálnu moc* v riadení Únie a do jej kompetencií spadalo právo raziť peniaze, regulovať obchod, vyhlasovať vojnu a podpisovať mierové zmluvy.⁸ Medzi stúpcov pevnejšej centrálnej vlády boli z radov Kongresu už vtedy významné osobnosti amerického politického a verejného života, napríklad George Washington, James Madison, James Wilson, John Jay, Rufus King, Edmund Randolph, Benjamin Franklin a i. Spomedzi nich vynikal predovšetkým Alexander Hamilton, ktorý už v roku 1780 označoval ústavné usporiadanie Článkov Konfederácia ako „nehodné tak v čase vojny, ako aj v mieri“. Účastníci Kongresu vo Filadelfii boli nielen zástupcovia jednotlivých štátov, ale tvorili intelektuálnu špičku vtedy sa rodiaceho amerického národa. Filozoficky a ideovo medzi nimi prevládali zástancovia liberálneho politického smeru. Nie je bez zaujímavosti konštatovanie, že ich politické myslenie a rozhodovanie bolo vtedy ovplyvnené poprednými európskymi mysliteľmi 17. a 18. storočia – právnici, filozofi i ekonómovia. Spomenieme napríklad Edwarda Coka, Williama Blackstona, Johna Locka, Charlesa Montesquieua, Thomasa Paina. Boli ovplyvnení tiež poznaním vtedajších európskych ústavných systémov, klasickým i stredovekým ústavným usporiadaním a politickým myslením. Najmä však vlastnými skúsenosťami, ktoré získali pri tvorbe ústav niektorých štátov Konfederácie (uvedieme *Johna Jeya* pri tvorbe ústavy štátu New York v roku 1777, účasť *Johna Adamsa* v tvorbe ústavy v Massachussetts). Väčšina delegátov sa rozhodla, že budú pracovať na celkom novom ústavnom dokumente, na tvorbe nového federálneho systému, ktorý utvorí prijateľné princípy pre vlády jednotlivých štátov i vládu federácie. Novú ústavu by mala ľuďu poskytnúť čo najväčšiu mieru demokracie. Rozhodujúcu mieru pri výbere osôb do federálnych orgánov by mali mať občania, pretože, ako konštatovali „*každý človek je schopný tak vznešených, ako aj nebezpečných činov*“, preto úlohou *dobrého základného zákona je podpora tej prvej ľudskej vlastnosti a potláčanie tej druhej*.⁹

Pretože ústredná moc vzniknutej severoamerickej republiky bola len málo, teda nedostatočne centralizovaná, najvýznamnejšou úlohou severoamerických politikov bolo právne zjednotiť 13 štátov na základe jednotného štátneho zákona – ústavy. Rozdielnosť názorov na

⁸ Tamtiež, s. 88.

⁹ Hamilton, A.; Madison, J.; Jay, J. (2002): *Listy federalistov*. Bratislava: Kalligram., s. 19.

nutnosť vnútornej pevnosti a centralistickej politiky vo vzťahu k jednotlivým štátom Únie spôsobila, že konferencia, konajúca sa za zatvorenými dverami, nadobudla charakter Ústavného konventu. Významným princípom pripravovaného základného zákona konfederácie – Ústavy Únie – bol **princíp rovnováhy moci v politike**. Je isté, že zástupcovia jednotlivých štátov, ktorí sa stretli vo Filadelfii, nielen poznali túto Montesquieovu koncepciu, ale boli aj jej prívržencami. Zásadou o trojdelení štátnej moci, ktorú tvorcovia americkej ústavy vylepšili mechanizmom vzájomnej kontroly, otvorili cestu pre prvé uplatnenie myšlienok Ch. Montesquieua v politickej praxi. Princíp rovnováhy moci bol podporovaný aj početnými kolonistami, ktorí ho v určitej forme poznali už z politického myslenia Johna Locka. To znamenalo, že bola odsúhlasená zásada vytvorenia **troch rovnoprávných a koordinovaných zložiek vlády** (legislatívna, výkonná a súdna moc) tak, aby ani jedna z nich nemohla samostatne vládnuť. Vychádzajúc z britského systému moci rozhodli, že **legislatívna** zložka moci bude **dvojkomorová**. Ostré rozpory však vznikli v otázke spôsobu realizovania legislatívnej moci, pretože zástupcovia menších štátov (napríklad New Jersey) sa obávali obmedzovania svojho vplyvu vo federálnej vláde. Väčšie štáty (napríklad Virgínia) sa však dožadovali pomerného zastúpenia, aby tak získali väčšie právomoci a vplyv. Spor medzi väčšími a menšími štátmi sa vyriešil prijatím návrhu *Rogera Shermana* o proporčnom zastúpení v Snemovni reprezentantov a rovnom zastúpení v Senáte. Konferencia vo Filadelfii nakoniec v duchu osvietenských ideálov sformulovala návrh základného zákona štátu a zásad najkomplexnejšej organizácie vlády: bol prijatý princíp oddelenej moci. Na jeho základe boli presne vymedzené právomoci federálnej vlády a vlád jednotlivých štátov Únie, stanovené princípy legislatívnej moci (zákony prijímané Kongresom, Senátom a snemami jednotlivých štátov), kompetencie prezidenta, sudcov a sudcovského zboru, opatrenia na ochranu ústavy pre unáhlenými zmenami, právomoci novej vlády. Konferencia za základ ústavy prijala dve dôležité vyhlásenia:

Kongres bude mať právomoc... vydávať zákony nevyhnutné a správne na realizáciu... právomocí udelených touto ústavou vláde Spojených štátov (Článok I, oddiel 8)

Táto ústava a zákony Spojených štátov, ktoré sa vydávajú na jej základe, ako aj všetky zmluvy, ktoré sa už uzavreli alebo sa v mene Spojených štátov ešte len uzavrujú, stávajú sa najvyšším právom krajiny; sudcovia v každom štáte sú nimi viazaní, aj keby sa v ústave či zákonoch jednotlivých štátov vyskytli protikladné ustanovenia. (Článok VI).¹⁰

¹⁰ Podľa Cincotta, H.: *Návrh amerických dejín*. United States Information Agency, s. 91-92.

Dodnes sa za „otca“ americkej ústavy, za jej hlavného tvorca považuje **James Madison**, praktický založený mladý virginský politik, ktorý usilovne študoval nielen históriu, ale aj politiku. Vďaka svojej pracovitosti i nadobudnutým vedomostiam bol považovaný v tomto období za najkompetentnejšiu politickú osobnosť pri tvorbe americkej ústavy. Aj na základe jeho formulácií americká ústava ako základný politický princíp zaväzovala vlády Únie presadzovať osobnú slobodu a verejnú právnu moc. To znamená – ako uvádza americká historiografia – že ideály osobnej slobody a verejnej kontroly moci, zakotvené v ústave, sa stali základným činiteľom pri vytváraní *americkej národnej identity*.¹¹ Americká ústava je považovaná historikmi a politológmi za dokument mimoriadneho významu, ktorý sa stal vzorom a predlohou pre vypracovanie ústav mnohých štátov nielen na americkom kontinente (krajiny strednej a južnej Ameriky), ale ovplyvnila politické myslenie takmer všade vo svete. Po šestnástich týždňoch rokovaní dňa 17. septembra 1787 podpísalo Ústavu 39 z prítomných 42 delegátov. Rozhodujúca časť boja za vytvorenie Únie v zmysle prijatého dokumentu ešte len čakala, pretože ak mala Ústava vstúpiť do platnosti, museli ju ratifikovať a teda vyjadriť svoj súhlas ľuďom volené parlamenty (zákonodarné zbory) najmenej v deviatich z trinástich štátov Únie. Aj keď do júna 1788 Ústavu ratifikovalo deväť štátov, neboli však medzi nimi významné štáty, napríklad Virgínia alebo New York, bez podpory ktorých by Ústava nenadobudla požadovaný rešpekt. Vyslovovali obavy zo silnej centralistickej vlády, ktorá bude používať Ústavu na obmedzovanie moci miestnych parlamentov, „tyranizovať“ obyvateľstvo vysokými daňami, vťahovať štáty do vojen. Rozdielne diskusie okolo Ústavy vyvolali vznik dvoch politických zoskupení:

1. **federalistov**, podporujúcich silnú centralistickú vládu,
2. **antifederalistov** (neskôr prevzali názov *republikáni*). Uprednostňovali voľnejšie združenie jednotlivých štátov.

Antifederalisti, ktorých politickým a ideovým vodcom bol vtedy Thomas Jefferson, mali najväčší vplyv v južných štátoch, predovšetkým farmári vo Virgínii, obávajúci sa centralistickej politiky budúcej ústrednej vlády. Spochybnili aj prvú vetu Ústavy „*My, ľud Spojených štátov*“, pretože jednotlivé štáty by si tým nezachovali svoje zvrchované práva. V New Yorku za ratifikáciu Ústavy najaktívnejšie vystupovali federalisti *Alexander Hamilton, John Jay* a *James Madison*. Ako uvádza americká historiografia, ich publikované eseje v newyorských novinách, určené občanom štátu New York, známe pod názvom *Federalistické články* (u nás vyšli pod názvom *Listy federalistov*), prinášali dnes už klasické argumenty

¹¹ Cincotta, H.: *Náčrt americkej dejín*. United States Information Agency, s. 92.

v prospech centrálnej federálnej vlády s oddelenou exekutívou, legislatívnou zložkou i súdnou mocou.¹²

John Jay v liste č. 3 (*Občanom štátu New York*), uverejnenom 3. novembra 1787, upozorňoval, že ak vznikne výkonná ústredná vláda, tí najlepší ľudia v krajine nielenže budú jej ochotní slúžiť, ale budú aj poverení jej riadením, a vláda bude mať možnosť najširšieho výberu najschopnejších ľudí zo všetkých štátov Únie, politické kroky ústrednej vlády budú múdrejšie, systematickejšie, uváženejšie než jednotlivých štátov. Politika bude bezpečnejšia, pretože zmluvy, články a zákony sa budú vykladať vždy rovnako vo všetkých štátoch Únie.¹³ Azda najviac vo svojom politickom myslení o európske dejiny a európskych politických mysliteľov opieral Alexander Hamilton. V liste č. 6 (*Občanom štátu New York*) zo 14. novembra 1787 hľadal v poučení z dejín mestských štátov starovekého Grécka doby Periklovej, z osudov Sparty, Kartága i republikánskeho Ríma, zo stredovekých dejín Európy príklady pre pestovanie rovnakého ducha zhovievavosti, múdrosti a odstraňovania príčin nepriateľstva medzi americkými štátmi. V liste č. 9 z 21. novembra 1787 zdôrazňoval, že dejiny malých gréckych a talianskych republík nemožno čítať bez pocitu hrôzy a znechutenia nad nezhodami, ktoré ich neprestajne zamestnávali, a nad rýchlym sledom revolúcií, v dôsledku ktorých boli v stave kolísania medzi krajnosťami tyranie a anarchie a že práve z takejto situácie odvodzovali stúpenci despotizmu svoje argumenty aj proti samotným princípom občianskej slobody.¹⁴ Zo skúseností z európskych dejín vyvodzoval politický záver, podľa ktorého územné spory boli za všetkých čias najspoľahlivejším zdrojom nepriateľstva medzi národmi (*List č. 7 zo 17. novembra 1787*), preto pevnú Úniu považoval z hľadiska mieru a slobody jednotlivých štátov za najzávažnejšiu vec, pretože bude hrádzou proti domácim svárom a nepokojom. Odmietal falošnú interpretáciu výrokov, ktoré vyslovil Charles Montesquieu – šírených odporcami predloženého návrhu ústavy Únie - že „republikánska vláda musí nevyhnutne pôsobiť na malom území“. Hamilton upozorňoval, že keď Montesquieu „odporúčal republiku s malými rozmermi, mal na mysli rozmery, ktoré sa ani zďaleka nepribližujú rozlohe takmer ani jedného z našich štátov“, preto „ak budeme považovať jeho predstavy v tejto veci za kritérium pravdy, ocitneme sa pred alternatívou: buď sa budeme musieť uchýliť pod krídla monarchie, alebo sa rozštiepime na nekonečné množstvo malých, vzájomne sa podozrievajúcich, znesvárených a nepokojných štátov...“¹⁵ Podľa neho Montesquieve hypotézy vôbec neprotirečia predstave o vytvorení všeobecnej Únie štátov, pretože Montesquieu výslovne hovorí

¹² Podľa Cincotta, H.: *Náčrt amerických dejín*. United States Information Agency, s. 94.

¹³ Hamilton, A.; Madison, J.; Jay, J. (2002): *Listy federalistov*. Bratislava: Kalligram, s. 78.

¹⁴ Tamtiež, s. 110.

¹⁵ Tamtiež, s. 112.

o Konfederovanej republike, ktorú považuje za nástroj rozšírenia pôsobnosti vlády ľudu a spojenia výhod monarchie s výhodami republikanizmu.¹⁶ Hamilton upozorňoval, že ak Američania budú dosť múdri a zachovajú si Úniu, budú sa po stáročia tešiť podobným výhodám, aké prináša ostrovná poloha“.¹⁷ Zo skúseností európskych dejín (vrátane dejín staroveku) vychádzal aj ďalší významný tvorca Ústavy americkej únie – James Madison. Napríklad v Liste č. 38 z 12. januára 1788 zobecňoval skúsenosti z vytvárania vlády a z práce zákonodarcov v gréckych štátoch (Théseus, Drakón a Solón v Aténach; Lykurgos v Sparte), Tullius Hostilius, Servius Tullius v Ríme. Amerika podľa neho dokázala zdokonaľiť staroveký spôsob prípravy a zavedenia riadneho systému vlády.¹⁸ (List č. 38) Išlo predovšetkým o republikánsku formu vlády v Únii, ktorú dával do protikladu s formami vlády v niektorých krajinách v Európe (napríklad Holandsko, Benátky), ktoré sa síce označujú za republiky, ale moc sa v nich zakladá na absolutistických princípoch vlády dedičných šľachticov (Benátky) a kde ani najmenšia časť moci nepochádza od občanov (Holandsko). Madison charakterizoval Republiku ako vládu, ktorá celú svoju moc priamo alebo nepriamo odvodzuje od väčšiny ľudu, spravovanú ľuďmi, ktorí vykonávajú túto moc na určitú dobu, alebo aj na dobu neurčitú alebo po dobu riadneho výkonu funkcie. Ako vtedy napísal, nevyhnutnou podmienkou tejto vlády je, aby svoju moc odvodzovala od väčšiny spoločnosti, a nie od nejakej zanedbateľnej časti privilegovanej vrstvy. Postačujúcou podmienkou tejto vlády podľa neho je, aby ľudia, vykonávajúci svoju moc, boli dosadzovaní priamo či nepriamo občanmi a aby ich úradné obdobie bolo stanovené. V opačnom prípade vláda stratí svoj republikánsky charakter.¹⁹ (List č. 39) V otázke konkrétnej štruktúry a rozdelenia právomocí navrhovanej ústavy medzi jej konštitutívne zložky Madison argumentoval odporcom ústavy, poukazujúcich na nebezpečenstvo koncentrácie moci vo federálnej ústave a tým aj na porušovanie politického princípu oddelenia zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci, politickým myslením Montesquieua. V Liste federalistov č. 47, uverejnenom dňa 30. januára 1788, napísal, že aj keď „toto neoceniteľné pravidlo politickej vedy nepochádza priamo od neho, jeho zásluha spočíva prinajmenšom v tom, že ho ľuďom jasne ukázal a odporúčal do pozornosti“. Poznámeneal, že „pre Montesquieua bola britská ústava tým, čím bol Homér pre autorov didaktických spisov o epickej poézii“, pretože diela tohto nesmrteľného básnika boli považované za vzor, od ktorého odvodzovali zásady a pravidlá epického umenia a podľa ktorého sa posudzovali všetky podobné diela.²⁰

¹⁶ Tamtiež, s. 113.

¹⁷ Tamtiež, s. 109.

¹⁸ Tamtiež, s. 298.

¹⁹ Tamtiež, s. 307-308.

²⁰ Tamtiež, s. 378-379.

Podrobne rozoberal Montesquieuovu myšlienku, že „sloboda neexistuje, ak sa v jednej osobe alebo úrade spája zákonodarná moc s výkonnou (...), ani vtedy, ak sa súdna moc neoddelí od moci zákonodarnej a výkonnej“.²¹ Vysvetľoval, že Montesquieu tým nemyslel, že „tieto zložky by vôbec nemali mať čiastočný podiel na svojej činnosti, prípadne, že by ju nemali navzájom kontrolovať“. Z tvrdení Montesquieua podľa Madisona predovšetkým vyplýva záver, že „tam, kde je celá moc jednej zložky v rukách tých, čo súčasne majú v rukách aj moc ďalšej zložky, tam sú podvrátené základné princípy slobodného zriadenia“.²² V hľadani a definovaní vzťahu medzi zákonodarnou, výkonnou a súdnou mocou, ako by mali byť zakotvené v americkej ústave, Madison sa opieral o všeobecne platnú a už známu Montesquieuovu zásadu, že „sloboda neexistuje, ak sa v jednej osobe alebo úrade spája zákonodarná moc s výkonnou, lebo môže nastať nebezpečenstvo, že by monarchia alebo senát vydal tyranské zákony na to, aby sa tyransky použili“, alebo tiež: „Tam, kde by sa súdna moc spojila s mocou výkonnou, život a sloboda jednotlivca by boli vystavené svojvôli, keďže sudca by bol zároveň zákonodarcom. Keby sa spojila s výkonnou mocou, sudca by mohol postupovať so všetkou krutosťou utlačovateľa“.²³

John Madison, využívajúc politické myslenie Montesquieua, jeho nespochybniteľné argumenty, upozorňoval, že ani v jednej ústave jednotlivých amerických štátov nie je dôsledne vyjadrená všeobecná zásada oddelenia moci, čo je znakom ich nedostatočnosti. Okrem zreteľne prejavovanej antipatie voči Ústave zo strany antifederalistov a teda jej oponentov, ďalším argumentom antifederalistov (predovšetkým John Mason z Virgínie, autor Virgínskej deklarácie práv z roku 1776) bola obava, že Ústava nedostatočne chráni individuálne práva a slobody občanov. Preto na prvom Kongrese v New Yorku v septembri 1789 sa takmer všetci dožadovali prijať **dotatky**, ktoré by ochraňovali individuálne práva. A tak Kongres prijal dňa 25. septembra 1789 prvých desať dodatkov. Do 15. decembra 1791 bolo 10 dodatkov, známych pod súhrnným názvom **Listina práv** (alebo Zákon o právach), ratifikovaných dostatočným počtom štátov na to, aby sa mohli zaradiť do Ústavy.

Napríklad Dodatok I ustanovoval: „Kongres nesmie vydávať zákony zavádzajúce nejaké náboženstvo alebo zákony, ktoré by zakazovali slobodné vyznávanie nejakého náboženstva; rovnako nesmie vydávať zákony obmedzujúce slobodu slova a tlače; alebo právu ľudu pokojne sa zhromažďovať a právo podávať štátnym orgánom žiadosti o nápravu krívd“. Do-

²¹ Tamtiež, s. 379-380.

²² Tamtiež, s. 380.

²³ Tamtiež, s. 380-381.

datok II *hovoril o potrebe nevyhnutnosti existencie dobre organizovanej milície; o práve nosiť a držať zbraň. Dodatok IV zakotvoval právo na ochranu osobnej a domovej slobody, písomnosti a majetku, o ochrane pred neoprávnenými prehliadkami, konfiškáciami a väzením. Práv ľudu sa dotýkal aj Dodatok V, ktorý stanovil, že „žiadna osoba sa nemôže zodpovedať z hrdelného zločinu alebo iného ťažkého trestu bez toho, aby na ňu nebola podaná žaloba alebo nebolo vznesené formálne obvinenie (Presentment or Indictment) zo strany Veľkej poroty (Grand Jury)“, uzákoňoval riadny súdny proces vo všetkých trestných prípadoch a zákonné postúpanie pri trestnoprávnom procese. Podľa tohto dodatku „nikto nesmie byť zbavený života, slobody alebo majetku bez riadneho zákonného postupu (Due Process of Law), pričom „súkromný majetok nemôže byť vyvlastnený bez spravodlivého odškodnenia“. Dodatok VI uzákoňoval právo obžalovaného „na rýchle a verejné prejednanie v každom trestnom procese pred nestrannou porotou štátu a obvodu“, na území ktorých sa mal trestný čin stať. Dodatok VIII ochranu pred neprimerane vysokými kauciami, neprimeranými pokutami, krutými a neobvyklými trestami. Dodatok IX obsahoval ustanovenie, že výpočet určitých práv v ústave „sa nesmie vysvetľovať ako popieranie alebo zľahčovanie ostatných práv, ktoré sú ponechané ľudu“. Dodatok X ustanovoval, že „právomoci, ktoré ústava nezverila Spojeným štátom, ani nezakázala štátom Únie, sú vyhradené jednotlivým štátom alebo ľudu“.²⁴*

Medzi federalistami (*Hamilton, Madison, Jey*) a stúpenkami konfederatívneho usporiadania vzťahov medzi štátmi (*viedol ich Thomas Jefferson*) bol zásadný politický rozdiel a rozdielna bola aj ich filozofia usporiadania štátu. Ak federalisti sa usilovali o silnú centralistickú vládu, ktorá by viedla krajinu k rozvoju obchodu a priemyslu, zabezpečila by jej jednotu a posilňovala medzinárodné postavenie, antifederalisti, pretože pochádzali prevažne z južných štátov Únie, obhajovali decentralizovanú agrárnu republiku, teda predovšetkým záujmy vidieka a amerického Juhu. Ak Hamilton sa snažil vytvoriť efektívnu organizáciu štátu (z jeho iniciatívy vznikla v roku 1791 národná Banka Spojených štátov so základným kapitálom 10 mil. dolárov), uprednostňoval poriadok a obával sa anarchie, Jefferson sa postavil proti a vyjadril sa v zmysle, že *nie je priateľom priveľmi energetickej vlády*. Antifederalisti význam silnej centrálnej vlády uznávali len v otázkach zahraničnej politiky. Rôznosť názorov oboch politických koncepcií viedla k prijatiu potrebného konsenzu a k dôležitému výkladu ústavy.

Dva roky po prijatí ústavy bola vytvorená prvá federálna vláda na čele Georgeom Washingtonom (v rokoch 1789-1897). Politickú moc získala strana federalistov, presadzujúca centralistickú politiku. V tomto období dušou federálnej vlády bol konzervatívec Alexander

---

²⁴ Tamtiež, s. 674-677.

Hamilton, ktorý uskutočnil reformu financií ako základnú hospodársku úlohu nového štátu. Nevýhodná zmluva s Veľkou Britániou, ktorú podpísal *James Jay* v novembri 1794, spôsobila značné straty pre americký obchod. Ponechávala Angličanom právo kontrolovať neutrálne lode a nežiadala kompenzácie za odvečených otrokov. Francúzsko odpovedalo na Jayovu dohodu rovnako ako predtým Angličania: na otvorenom mori zajímalo americké lode. Republikáni začali proti zmluve s Anglickom prudký boj, aj na pôde Kongresu. Jeho výsledkom bolo, že prezident federalistov *John Adams* len s námahou vyhral v roku 1796 prezidentské voľby. Odpor proti Veľkej Británii a zákon *proti cudzincom* spôsobili, že v roku 1800 zvíťazil republikánsky kandidát *Thomas Jefferson*. Svoju funkciu vykonával až do roku 1809. Zrušil reakčné zákony z roku 1789. Vyznačoval sa rešpektovaním zásad *amerického idealizmu*, okrem iného aj prijatím zákona *o naturalizácii*, ale neodvážil sa zrušiť zákon o otroctve, pretože by sa dostal do konfliktu s plantážnikmi na juhu krajiny, ktorí ho politicky podporovali. Jeho prítomnosť v Bielom dome napomohla procesu demokratizácie a humanizácie americkej politiky, zrušil majetkový cenzus na udelenie volebného práva.

Rozširovanie územia USA a vytváranie nových štátnych hraníc

Medzinárodno - politické súvislosti rozširovania územia

Spojené štáty rozširovali svoje územie v dlhodobom horizonte. Svoje nové hranice vytvárali v podstate v prvej polovici 19. storočia – okrem územia Aljašky, oficiálne pripojeného k Únii až po druhej svetovej vojne. Územia získavali niekoľkými spôsobmi, z ktorých najčastejšie sa realizovali:

1. Diplomatickou cestou - kúpou od európskych krajín, ktoré tieto územia vlastnili.
2. Vojenským obsadením území a následným podpísaním vynútenej medzištátnej zmluvy.

Rozširovanie územia sa začalo už za vlády prezidenta T. Jeffersona. Vlna všeobecného nadšenia z jeho politiky sa odrazila aj v zdvojnásobení územnej rozlohy krajiny. Obratnou politikou a úspešnou diplomaciou dosiahol, že napoleonské Francúzsko, pod hrozbou vytvorenia protifrancúzskeho spojenectva USA a Veľkej Británie, predalo v roku 1803 Spojeným štátom územie **Lousiany**, ktoré malo rozlohu 2,6 mil. km², za 15 miliónov dolárov, spolu s prístavom New Orleans a obrovskou rozlohou úrodných polí. Napoleon pôvodne mal v úmysle toto územie kolonizovať a urobiť z neho prosperujúcu francúzsku kolóniu. Jeho

vojenské výboje v Európe a potreba financií, za ktoré by mohol nakupovať obilie a vojenský materiál, ho prinútila Lousianu predať.

Nový pokus o rozšírenie svojho územia uskutočnila vláda vo Washingtone v roku 1812 na úkor britského územia v Kanade. Keď v roku 1809 prevzal prezidentský úrad *James Madison* (bol prezidentom až do roku 1817), vzťahy s Veľkou Britániou sa zhoršovali až natoľko, že medzi oboma krajinami hrozil vojenský konflikt. Američania využili britskú vojenskú angažovanosť v Európe vo vojne proti Napoleonovi a domnievali sa, že rýchle porazia britské vojenské jednotky, ľahko získajú Kanadu a rozšíria tak svoje územie smerom na sever. Ďalším dôvodom vojny boli nepriateľské akcie britského loďstva proti americkým plavidlám. Americká invázia do Kanady sa začala v roku 1812 sústredeným útokom na Montreal. Aj napriek tomu, že Briti mohli do vojenských akcií nasadiť len obmedzený počet vojakov, útok Američanov odrazili a niekoľkokrát na kanadských hraniciach ich porazili. Americkým vojskám sa však podarilo uhájiť mesto Baltimor. Na počesť tohto úspechu zložil **Francis Kay** hymnu USA *Star Spangled Banner*. V protiútoky Angličania obsadili Detroit, ale početná britská invázna armáda (asi 10 tisíc vojakov) sa musela stiahnuť späť do Kanady, pretože nemala podporu námorníctva. Boje pokračovali i v nasledujúcich rokoch, keď sa Američania pokúsili opäť dobyť Detroit. V roku 1814 sa presunuli na východné pobrežie USA. V noci dňa 24. augusta 1814 britská expedičná armáda obsadila a vypálila hlavné mesto Washington. Prezident Madison ušiel do Virgínie. Pretože vojenské akcie v Amerike vyčerpávali aj britskú stranu, ktorá zároveň viedla rozsiahlu a nákladnú vojnu aj proti Napoleonovi, v decembri 1814 na naliehanie britského vojvodu Wellingtona bola v *Gente* podpísaná mierová zmluva (*Gentská dohoda*). Až niekoľko dní potom, dňa 8. januára 1815, dosiahol americký generál *Andrew Jackson* v bitke pri New Orleans najväčšie pozemné víťazstvo nad Britmi v tejto vojne. Podľa mierovej zmluvy vojna sa skončila bez územných ziskov jednej i druhej strany. Oba štáty sa dohodli nielen na ukončení bojov, ale aj na vrátení dobytých území. Zaviazali sa rešpektovať ustálené hranice a sporné hraničné otázky sa mali riešiť rokovaním.

Americká historiografia tento konflikt hodnotí ako *druhú vojnu za nezávislosť USA*, pretože prebiehala v podmienkach, keď Veľká Británia medzinárodno-politicky ešte neakceptovala bezvýhradne americkú nezávislosť. Mierová zmluva definitívne vyjasnila základné vzťahy medzi oboma krajinami. Veľká Británia sa musela vzdať priamych pokusov o neustále oslabovanie amerického obchodu a rešpektovať medzinárodné postavenie USA. Táto vojna, ktorú americká opozícia delegátov federalistov na konferencii v *Hartforde* nazvala „*vojnou pána Madisona*“, sa neskončila porážkou USA, ale ani ich vojenským víťazstvom. V konečnom dôsledku prispela k posilneniu národného povedomia Američanov. Otvorila ces-

tu k tomu, že sa USA začali na americkom kontinente stále viac presadzovať politicky a mocensky.

Po získaní Louisiany ďalším cieľom Američanov v rámci uskutočňovania politiky *agresívneho nacionalizmu* sa stalo získanie územia **Floridy**, ktorá vtedy patrila pod správu Španielska. Americká historiografia toto obdobie hodnotí ako jedno z najvýznamnejších v dejinách Spojených štátov, pretože sa vyznačovalo diskutabilnými snahami rozšíriť americké územie, hlbokou finančnou krízou, napätým sporom o šírenie otroctva²⁵. V roku 1817 americký generál *Andrew Jackson* pochádzajúci z *Nashvillu* (podľa úsmevnej poznámky britského historika Paula Johnsona generálova žena fajčila z fajky a nevedela správne písať; neskôr sa stal prezidentom, okupoval Washington južanmi a do Bieleho domu priviedol južanskú *luzu*) využil ako zámienku potrestať indiánsky kmeň *Kríkov* (*Seminolov*), ktorý poskytovali útočisko vzbúreným otrokom, utečencom z plantáží amerických kolonistov, a v odvetných akciách prepádaval osady Američanov. Jackson, podporovaný vtedy ministrom zahraničných vecí Johnom Quincy Adamsom a ministrom vojny J. C. Calhounom, vojensky vpadol na územie Floridy, ktoré vtedy patrilo Španielsku. Na vedenie útočnej vojny nemal súhlas Kongresu a konal tak v rozpore s ústavou Únie. Proti Španielom a Indiánom postupoval s takou krutosťou (španielskych veliteľov popravoval bez súdu, jeho oddiely bezohľadne vraždili Indiánov a zaberali ich pôdu), že vláda v Madride diplomatickou cestou oficiálne protestovala a žiadala jeho potrestanie. Ostrá kritika proti Jacksonovi prišla aj zo strany významných členov Kongresu a prominentných politikov (*Henry Clay* a *T. Jefferson*). Podľa nej generál porušoval základné zásady ľudskosti, jednal v príkrom rozpore s Ústavou, „*správal sa ako Napoleon*“ a že na neho „*má zásadný vplyv kohorta tých najpodlejších mužov*“. Pretože obsadenie nového územia bolo v súlade s americkou územnou expanziou, Kongres – ako uvádza britský historik Paul Johnson – dňa 8. februára 1819 sa nezaoberal návrhom na udelenie oficiálneho pokarhania Jacksonovi a *s radosťou* schválil tento *fait accompli*. Americké oddiely ostali na území Floridy i po skončení trestnej expedície. Vláda vo Washingtone (najmä minister zahraničných vecí John Quincy Adams) využila túto situáciu a žiadala od Španielska zaplatenie vojnovéj náhrady za škody spôsobené americkému obchodu počas napoleonských vojen. Pretože Španielsko nemalo reálnu možnosť vojensky udržať toto územie, v roku 1819 bolo nútené odstúpiť Floridu Spojeným štátom. Oficiálne sa tak stalo 17. júla 1821. Spojené štáty prevzali na seba náhradu škody 5 mil. dolárov, spôsobenú americkým

²⁵ Tindall, G. B.; Shi, David. E. (1998): *Dějiny spojených států amerických*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 183.

súkromníkom. Florida sa najprv stala samostatným územím. Jej prvým guvernérom bol na krátky čas Andrew Jackson. Do Únie bola prijatá v roku 1845.

Na inej časti územia, na severozápade, pri Tichom oceáne, v oblasti *Oregonu* bolo usadených približne 5 tisíc amerických kolonistov. O toto územie sa podľa dohody z roku 1811 delili a spoločne ho spravovali USA s Veľkou Britániou. Získanie územia Oregonu sa stal predmetom záujmu Spojených štátov v období prezidentských volieb v roku 1844.

V ideovo štátnej oblasti základné zahranično-politické východiská k americkej územnej a politickej expanzii boli sformulované za vlády prezidenta *Jamesa Monroea* (1817 – 1825) formulovaním a prijatím *Monroeovej doktríny* americkým Kongresom.

Monroeova doktrína – nová stratégia v americkej zahraničnej politike

Boj španielskych kolónií v strednej a južnej Amerike za svoju nezávislosť, odohrávajúc sa začiatkom 19. storočia, bol nesporne ovplyvnený nielen ideami slobody a úspešným bojom za nezávislosť severoamerických kolonistov proti Veľkej Británii, ale aj ideológiou amerického liberalizmu a Ústavou Spojených štátov amerických. Mnohí vodcovia revolučného boja krajín Latinskej Ameriky (napríklad Miranda, Bolívar) nachádzali útočisko v Spojených štátoch, snažiac sa získať ich politickú i materiálnu podporu. Spojené štáty sa neustále zaujímali o udalosti v Strednej a Južnej Amerike a vnímali ich ako *opakovanie vlastných skúseností pri vymaňovaní sa spod európskeho panstva*.²⁶ Latinskoamerické národnooslobodzovacie hnutie potvrdzovalo ich presvedčenie o správnosti cesty, ktorú doposiaľ prešli. Keď v roku 1815 Rakúsko, Prusko a Rusko vytvorili na ochranu feudálnych poriadkov a mocenského absolutizmu spolok *Svätá aliancia* (ku ktorému sa občas pridávalo aj Francúzsko) s cieľom nedopustiť šírenie liberálnych myšlienok v krajinách, v ktorých ľudové hnutia ohrozovali monarchistické zriadenia, a tiež v snahe pomôcť obnoviť a zachovať moc španielskej monarchie aj v amerických kolóniách, takáto politiky absolutistických monarchií Európy vyvolávala znepokojenie nielen vo Veľkej Británii, ale aj v USA. Veľká Británia mala záujem uplatňovať svoje obchodné i politické záujmy v bývalých amerických kolóniách Španielska. Spojené štáty boli znepokojené možnosťou obnovy vplyvu španielskeho impéria americkom kontinente, pretože podporovali boj španielskych kolónií za samostatnosť, vidiac v ňom nielen paralelu s vlastným bojom za nezávislosť, ale i nové možnosti amerického vplyvu na kontinente. Niektorí americkí politici (napríklad *Henry Clay* z Kentucky, ktorý v rokoch 1815 – 1850 bol významnou osobnosťou americkej politiky a trikrát dokázal odvrátiť hroziaci rozvrat medzi

²⁶ Cincotta, H.: *Náčrt amerických dejín*. United States Information Agency, s. 128.

americkým Severom a Juhom) *naliehali na prezidenta Monroea, aby USA zohrali pozitívnu úlohu v oslobodzovacom boji proti Španielom v Latinskej Amerike, doporučovali mu rýchle uznať revolučné vlády a poskytnúť im všemožnú pomoc.*²⁷ Po vojne s Veľkou Britániou prišiel Henri Clay, predseda Kongresu, s myšlienkou tzv. „*amerického systému*“. Jeho východiskovou politickou ideou bola Clayova téza: *Spojené štáty získali na severe nielen silnú pozíciu, ale tiež vylúčili z hry dravé európske mocnosti v stredných a južných častiach amerického kontinentu.*²⁸

Podnet k vyhláseniu *Monroeovej doktríny* prišiel i z vývoja politickej situácie v Európe po vytvorení Svätej aliance. V prvom rade to bola snaha európskych feudálnych mocností, ktoré len nedávno potlačili demokratické hnutie v Španielsku a v Taliansku pomôcť Španielskej monarchii obnoviť svoju vládu v búrjaciach sa kolóniách v strednej a južnej Amerike. Na kongrese vo Verone v roku 1822 aliancia rokovala o potrebe vyslania svojich vojsk do južnej Ameriky, aby donútila mladé a vojensky ešte slabé štáty vrátiť sa pod španielsku zvrchovanosť. Túto „trestnú“ výpravu malo uskutočniť Francúzsko a ako odmenu malo dostať vlastné kolónie v južnej Amerike. Britský minister zahraničných vecí *George Canning* bol znepokojený týmito plánmi. Prirodzene, majúci na zreteli predovšetkým britský obchodný prospech, si želal, aby americký prezident upozornil európske absolutistické štáty (Francúzsko a Španielsko), že nie sú vítané v priestore západnej pologule. Navrhol Spojeným štátom, aby sa americká vláda pripojila k Veľkej Británii na spoločnú ochranu Latinskej Ameriky – povedané inými slovami – pretože obchod s Latinskou Amerikou bol pre britské obchodné záujmy veľmi dôležitým, skutočným úmyslom Londýnskej vlády bolo získanie obchodného a následne aj politického vplyvu v nových štátoch Latinskej Ameriky, a to za asistencie USA.

Britský návrh bol podaný diplomatickou cestou prostredníctvom amerického veľvyslancu v Londýne *Rusha*. Canning v neoficiálnom liste konštatoval, že americké kolónie sú pre Španielsko navždy stratené a že je nutné, aby Veľká Británia i Spojené štáty uznali ich nezávislosť. Ubezpečil Američanov, že Londýn si nerobí nároky na tieto kolónie, ale nepripustí, aby ktorákoľvek ich časť bola obsadená inou mocnosťou. Vyzval Spojené štáty, aby v prípade, že majú rovnaký názor, ho verejne prejavili. Pre Američanov bolo na Canningovom návrhu podivné najmä to, že Veľká Británia, ktorá bola dlho odporcom Spojených štátov, im teraz navrhuje spoločný postup.

²⁷ Johnson, P. (2000): *Dějiny amerického národa*. Academia, s. 262.

²⁸ Tamtiež, s. 262.

Len čo prezident Monroe dostal Canningov návrh, obrátil sa - ako bolo vtedy v americkej politike dobrým zvykom - na svojich predchodcov, bývalých prezidentov – Thomasa Jeffersona a Jamesa Madisona - „otcov vlasti“, poslal im opis správy. Žiadal, aby posúdili anglický návrh a oznámili mu svoj názor. Jefferson v odpovedi napísal, že prvou a hlavnou úlohou americkej politiky je nikdy nezasahovať do európskych nešvárov. Druhou úlohou je nepripustiť akékoľvek zasahovanie Európy do záležitostí za Atlantikom, pretože Amerika – severná i južná – má svoju záujmovú oblasť, ktorá je odlišná od európskej. Napísal zaujímavú myšlienku: ak bude Veľká Británia stáť na strane USA, Spojené štáty sa nemusia báť nikoho na svete. Jeho politický záver – vytvoriť v tomto období najjužšie spojenectvo s Anglickom – nebol vedy akceptovaný. Madison privítal spolok s Veľkou Britániou a navrhol protestovať proti intervencii Svätej aliancie v Španielsku.

Hoci vtedy britská vláda naliehala na prezidenta USA, aby sa Spojené štáty pripojili k Anglicku na ochranu Latinskej Ameriky, americký štátny tajomník *John Quincy Adams* sa nestotožňoval so stanoviskami Jeffersona a Madisona. Pochopil, že spolok, navrhovaný Angličanmi, by im umožnil zasahovať do amerických záležitostí. Preto považoval za nutné návrh odmietnuť. Priateľským postojom k Spojeným štátom, sledovali podľa neho Angličania len vlastné záujmy. Vychádzal z názoru, že Anglicko bude i tak nútené zaujímať k Spojeným štátom priateľské postoje. Preto presvedčil prezidenta Monroea, ktorý zo začiatku bol pozitívne naklonený k anglickému návrhu, že USA musia v tejto otázke zaujať nezávislý postoj. Zdôraznil, že „*bolo by úprimnejšie a dôstojnejšie, keby sme otvorene oznámili svoje zásady Rusku a Francúzsku, než boli vo vleku britských vojnových štváčov*“.²⁹ Prezident si bol vedomý, že britské vzhľadom k svojej sile bude i naďalej ochraňovať Latinskú Ameriku pred krajinami Svätej aliancie a Francúzskom. Preto dňa 2. decembra 1823 vo svojom prejave ako súčasť výročnej správy, prednesenej na zasadnutí Kongresu, načrtol stratégiu **novej americkej politiky** na ďalšie obdobie, ktorá dejín vstúpila pod názvom **Monroeova doktrína**, odmietol tolerovať šírenie záujmov európskych štátov v krajinách Latinskej Ameriky v duchu vyhlásenej zásady: Amerika Američanom!

Britský historik *Paul Johnson* zásady novej americkej zahraničnopolitickej stratégie (Monroeovej doktríny) zhrnul do štyroch zásad.

Vo vzťahu k Európe:

1. Spojené štáty nebudú zasahovať do problémov existujúcich kolónií európskych štátov:
„*Do existujúcich kolónií a štátov nezasahujeme a nebudeme zasahovať.*“

²⁹ Cincotta, H.: *Náčrt amerických dejín*. United States Information Agency, s. 129.

V prípade vlád, ktoré vyhlásili svoju nezávislosť a udržali si ju a ktorých nezávislosť sme uznali, sa však nemôžeme pozerat' na akýkoľvek zásah hociktorej európskej mocnosti s cieľom utláčať ich, alebo akýmkoľvek spôsobom riadiť ich osud inak, iba ako na prejav nepriateľského postoja voči Spojeným štátom“.³⁰

2. Nebudú sa miešať do vnútorných záležitostí európskych štátov, do ich spojenectva ani vojen, uznajú vládu každej európskej krajiny. „*Naša politika voči Európe, určená na samom začiatku vojen, ktoré tak dlho už zmietajú onou časťou zemegule, zostáva viac-menej nezmenená, to znamená nemiešať sa do vnútorných záležitostí európskych mocností; považovať vládu de facto za vládu právoplatnú; pestovať s takouto vládou priateľské styky a tieto styky udržiavať úprimnou, pevnou a mužnou politikou, byť pripravený za všetkých okolností uznať spravodlivé požiadavky každej mocnosti a od žiadnej z nich nestrpieť krivdy.*“³¹

Vo vzťahu k Amerike:

3. Ani jedna z oboch častí americkej pevniny nebude odteraz predmetom kolonizácie nijakej európskej mocnosti. „*Pokiaľ sa však týka týchto (t. j. amerických) pevnín, okolnosti sú výrazne a nápadne odlišné. Je nemožné, aby spojenecké mocnosti rozšírili svoje politické prenikanie do ktorejkoľvek oblasti z oboch pevnín, aby tým neuviedli do ohrozenia náš mier a šťastie; rovnako nikto neverí, že naši južní bratia, ak by im bola ponechaná voľba, by takú politiku dobrovoľne prijali. A preto je práve tak nemožné, aby sme na takéto zásahy v akejkoľvek forme ľahostajne pozerali*“.³²
4. Politické systémy v Európe sa líšia od systému Spojených štátov, ktoré by preto „*považovali akýkoľvek pokus Európanov rozšíriť svoj systém na západnú pologuľu za ohrozenie mieru a bezpečnosti*“.³³

Pokrokovosť doktríny bol v tom, že vyhlasovala princíp zvrchovanosti národa v protiklade s politickými princípmi európskeho monarchistického systému. Spojené štáty chápali politický systém vtedajších štátov amerického kontinentu ako systém podobný tomu, ktorý sami vytvorili a ktorý bol v protiklade s politickým systémom feudálnej Európy, čím vyjadrovali solidarnosť s novými republikami Latinskej Ameriky. Americkí historici *Allan Nevins* a *Henry Steele Commager* zdôrazňujú v *Monroeovej doktríne* dve významné myš-

³⁰ Tamtiež, s. 129.

³¹ Navrátil, J. (1984): *Stručné dějiny USA*. Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 76.

³² Tamtiež, s. 76.

³³ Cincotta, H.: *Náčrt amerických dejín*. United States Information Agency, s. 129.

lienky: **Prvou** bolo *znemožňovanie vytvárania nových kolónií* európskych mocností na americkom kontinente, čo bolo spôsobené nárokmi cárskeho Ruska na územie južne od Aljašky až do 51. rovnobežky a ohrozovali tým americké a britské záujmy v západnom tichomorí. **Druhou** myšlienkou bola *idea zásady neintervencie*, podľa ktorej *európske štáty nesmú zasahovať do vecí štátov v Novom svete a ohrozovať ich nezávislosť*.³⁴ História však ukázala aj druhú stránku Monroeovej doktríny – územnú expanziu: pretože Spojené štáty sa čoskoro stali politicky a hospodársky najvplyvnejším štátom západnej pologule a vytlačili z tohto priestoru ostatné európske mocnosti čoskoro rozšírili svoje hranice nielen na úkor územia kolónií európskych štátov (Španielsko), ale aj Mexickej republiky. Takmer celé 19. storočie sa zahraničná politika Spojených štátov riadila touto doktrínou. USA sa čoskoro stali dominujúcim mocenským a politickým činiteľom na západnej pologuli. Preto Monroeovu doktrínu je treba posudzovať nielen podľa formulovania jej zásad, ale aj podľa jej uplatňovania v medzinárodnej politike.

Farmárska kolonizácia

Snaha získať nové územia severoamerického kontinentu bola v americkej politike zreteľne prítomná od vzniku USA. Výrazne sa prejavila v prevej polovici 19. storočia, keď sa v podstate vytvorili dnešné štátne hranice. Smerom na západ najprv prenikali lovci a s nimi kožušinové spoločnosti, zakladali obchodné spoločnosti a stavali pevnosti. Po lovcoch prichádzali farmári, ktorí zúrodňovali pôdu, stavali usadlosti, chovali dobytok, pestovali obilniny, zeleninu a vytlačali z pôdy domorodé indiánske kmene. Niektorí usadlíci získavali pôdu i nezákonne (napríklad squatter). Za poľnohospodármi sa na novom území usídľovali obchodníci, podnikatelia, remeselníci. Vznikali osady i mestá, stavali sa školy, kostoly, cesty, vznikali banky. Začala sa rozvíjať priemyselná výroba, spojená s výstavbou ciest, neskôr železníc. Vytvárala sa nová, **americká civilizácia**, spájaná novou, typicky **americkou kultúrou** Západu. Ak pred vojnou za nezávislosť anglické kolónie zaberali len úzky pás územia na pobreží Atlantického oceánu po oblasť prameňov pobrežných riek za Appalačským pohorím. Farmárska kolonizácia sa na západné územia rozširovala predovšetkým z Nového Anglicka a tvorili ju jednak noví prisťahovalci z Európy, ale aj starousadlíci. V polovici 19. storočia dosiahla pobrežie Tichého oceánu. Nekolonizovanými územiami boli len oblasti Skalistých hôr a indiánske územia. Ak v roku 1790 žilo za Alleghanami len stotisíc obyvateľov, v roku 1820 už 2,5 mil. Priemerný prírastok obyvateľstva v rokoch 1810-1820, keď tvoril 30 %, sa

³⁴ Nevis, A.; Commager, H., S. (1994): *Dějiny Spojených států*. Amlin, s. 132-133.

v niektorých štátoch Únie podstatne zvýšil: v Louisane o 41 %, v Tennessee a Ohio o 61 %, v Mississippi o 81 %, v Indiane o 133 %, Alabame o 142 % a Illinoise o 185 %. (Údaje podľa Navrátil, J.: *Stručné dejiny USA*, s. 82) Nové štáty, najmä v severnej časti Únie, začali počtom obyvateľov doháňať štáty pôvodné.

Na začiatku druhého desaťročia 19. storočia súčasťou farmárskej kolonizácie bolo aj prenikanie amerických kolonistov na územie **Texasu**, pôvodne územie monarchistického Španielska a neskôr, po národnooslobodzovacej revolúcii patrilo mladej Mexickej republike. Farmárska kolonizácia Američanov sa na územie Texasu zintenzívnila najmä od roku 1821, keď mexická vláda povolila usadzovanie sa amerických kolonistov. Na riedko obývané územie prichádzali prví americkí farmári. Američan *Moses Austin (1761-1821)*, pôvodom z Connecticutu, založil so súhlasom mexickej vlády *Austinovu kolóniu*. Zdedil ju jeho syn *Stephen Fuller Austin (1793-1836)*. Boli to oveľa väčšie pozemky (podľa španielskeho zvyku *ranče*), aké by sa nedali získať v Spojených štátoch a za oveľa nižšiu cenu. V roku 1830 žilo na Austinových pozemkoch viac ako 5 tisíc Američanov, ale boli tam aj Angličania. Aj keď dovoz otrokov bol od roku 1824 zakázaný, v praxi tomu nikto nebránil. Lacná pôda (len 1,2 dolára za akre) natoľko lákala ďalších amerických farmárov a plantážnikov, že okolo roku 1825 ich na území Texasu bolo približne 30 tisíc. Na poľnohospodárske práce, najmä na plantážach, používali predovšetkým *černošských* otrokov. Keď mexická vláda v rámci demokrati-začnej politiky sa rozhodla na celom území Mexika dodržiavať zákon o zrušení otroctva, čo sa vzťahovalo aj na územie Texasu ako súčasť mexickej republiky, americkí usadlíci žiadali v roku 1829 mexickú vládu, aby tento zákon neplatil pre Texas. Politické napätie s americkými usadlíkmi sa vystupňovalo, keď mexická vláda, vedomá si už nebezpečenstva zo strany amerických kolonistov, začala formou zvyšovania daní obmedzovať prílev ďalších farmárskych usadlíkov zo štátov Únie. V reakcii na zvyšovanie daní texaskí usadlíci sa vzbúrili, začali si vytvárať ozbrojené milície a 28. decembra 1835 vyhlásili Texaskú republiku. *Sam Houston*, bývalý guvernér štátu *Tennessee*, bol menovaný za hlavného veliteľa ozbrojených oddielov texaských kolonistov. Mexický prezident *Antonio Lopéz de Santa Anna*, ktorý niekoľko rokov viedol národnooslobodzovací zápas proti Španielom, teraz stál na čele vyčerpaných a zle organizovaných mexických vojsk. Najprv dobyl opevnenú stanicu v *Alamo* pri *San Antoniu* a dosiahol proti vzbúrencom určité úspechy. V rozhodujúcej bitke dňa 21. apríla 1836 pri *San Jacinta* vzbúrenci aj za pomoci a vojenskej podpory Únie dosiahli konečné víťazstvo. Americké námorníctvo pod velením komodora *Dallasa*, blokovalo mexický prístav Tampico. Texas sa stal samostatnou republikou a Sam Houston jej prvým prezidentom. Čoskoro americkému Kongresu predložil požiadavku o vstup do Únie. Prezident *Andrew Jac-*

kson sa obával medzinárodných komplikácií. Preto si osvojil radu, že s prijatím Texasu je treba počkať, pretože neskôr proti americkému záboru už nebude nikto namietat' a tak *texaské územie časom samo spadne Spojeným štátom do lona*.³⁵ Texas zostal ďalších desať rokov formálne nezávislý, ale tlak Američanov anektovať ho nepoľavoval. Exprezident *Jackson* v roku 1843, rok pred prezidentskými voľbami, sa vyjadril, že prijatie Texasu do Únie by „rozšírilo oblasť slobody“. Historickou pravdou však je paradox, že odtrhnutie od Mexika prinieslo Texasu hlavne návrat k otroctvu. Záujem Texasu vstúpiť do Únie však vyvolal v niektorých členských štátoch obavy. Vznikol desaťročný politický spor, pretože Texas bol otrokárskeym štátom a jeho prijatie by mohlo znamenať nielen novú vojnu s Mexikom, ale aj porušenie politickej rovnováhy medzi otrokáorskými štátmi na juhu a neotrokárskymi na severe. Preto prezidenti *Andrew Jackson* i *Martin van Buren (1837-1841)* prijatie Texasu najprv odkladali, ale americká administratíva, najmä prezident *Tyler*, zaujímajúc sa o hlasy amerických južanov, neustále pracoval na anexii tohto územia. Keď v prvej polovici 40-tych rokov prevládol v demokratickej strane anexionistický kurz, texaská pôda sa dostala do rúk špekulantov. V dôsledku volieb sa však počet stúpcov anexie neustále zvyšoval. Demokrati išli do prezidentských volieb v roku 1844 s požiadavkami pripojiť Texas i Oregon. Kandidát republikánov *Henry Clay* však vo volebnom boji odmietal anexiu Texasu, čo bolo hlavnou príčinou jeho volebnej prehry, pretože v tomto období už väčšina Američanov, dokonca i v severných štátoch, chceli, aby Texas bol anektovaný, s jeho otrokmi či bez nich, a aby sa stal členom Únie. Spoločná rezolúcia Kongresu v tejto otázke bola schválená 28. februára 1845. Následne, dňa 1. marca 1845, prezident *Tyler*, v posledný deň svojho pôsobenia v úrade, poslal texaskému prezidentovi *Houstonovi* posolstvo s ponukou, aby sa Texas stal členským štátom. Nový prezident z radov demokratov *James Knox Polk (1845-1849)* tak v roku 1845 vyhlásil prijatie Texasu do Únie. Únia opäť rozšírila o územie viac ako 1 mil. km².

Americká historiografia vysvetľuje anexiu Texasu predovšetkým štyrmi okolnosťami: 1. Američania považovali za svoju povinnosť rozvíjať neosídlený a zanedbaný západ. 2. Pokladali Texasanov za príbuzný ľud, ktorého prirodzeným miestom bola Únia. 3. Obávali sa, že do texaského konfliktu a politického statusu Texasu zasiahne Veľká Británia a Texas sa stane britským protektorátom, pretože tam žila početná anglická komunita. 4. Hospodárske dôvody (zdajú sa najvýznamnejšie – pozn. autora): majitelia pradiarní v Novom Anglicku potrebovali lacnú texaskú bavlnu, severná časť Ameriky chcela do Texasu predávať svoje továrenské vý-

³⁵ Johnson, P. (2000): *Dějiny amerického národa*. Academia, s. 298.

robky, lodiari očakávali *značné zisky z vytvorenia pravidelnej lodnej dopravy*, záujem početných južanov *presťahovať sa do Texasu*, ale naďalej ostať v USA.³⁶

V dôsledku ďalšej farmárskej kolonizačnej vlny popri *Michigane* a *Wisconsine* na severozápade vznikla *Iowa* (1846) a *Minnesota* (1858). Južne od hranice medzi otrokáorskými a neotrokárskymi štátmi prevládala plantážnická kolonizácia, v priebehu ktorej boli vytvorené nové otrokáorske štáty *Missouri* (1821), *Arkansas* (1836). Kolonizačná vlna smerom na juhozápad dosiahla hranice Mexika. Súčasťou jeho územia bola Kalifornia a Nové Mexiko. Práve tieto územia sa stali predmetom expanzionistických záujmov vlády demokratov, ktorú viedol prezident Polk. Ako o ňom napísal britský historik Paul Johnson, dal Monroeovej doktríne *nového ducha*.³⁷

„Nový duch“ Monroeovej doktríny, chápanej podľa myšlienky prezidenta Polka („*Len ľud tohto kontinentu má právo rozhodovať o svojom osude*“) sa prejavil hneď po jeho nástupe do prezidentského úradu. Zaviazal sa, že počas svojho štvorročného obdobia okrem iného vyrieši problém **Oregonu** a získa **Kaliforniu**, ktorá vtedy patrila Mexickej republike. Územie *Oregonu* bolo rozsiahle a všeobecne sa na jeho pomenovanie zaužíval tento indiánsky názov. Podľa britsko-americkej zmluvy z roku 1814 nebola vytýčená ani presná hranica medzi Spojenými štátmi a britskou provinciou Kanada. Už prezident Monroe i jeho nasledovníci považovali za vhodné riešenie stanoviť ako hranicu 49. rovnobežku až k Tichému oceánu. Pretože v 40-tych rokoch za tzv. *oregonskej horúčky* tisíce Američanov, ovplyvnení myšlienkou, že práve oni sú *predurčení osudom*, obsadili toto územie a vytvorili na ňom svoju správu. Vtedajší britský kabinet neprejavoval o riešenie územia Oregonu adekvátny záujem, na rozdiel od prezidenta Polka, ktorý v Kongrese prehlásil: *Americký nárok na toto územie je jasný a nespochybniteľný*.³⁸ Pretože 49. rovnobežka zasahovala hlboko do územia Kanady, britská vláda poslala Američanom návrh zmluvy, dohodnutej na rokovaníach v Londýne, podľa ktorej definitívna hranica medzi USA a britským impériom bola stanovená na 49. rovnobežke, ale súčasťou Kanady a provincie Britská Kolumbia ostal prístav Vancouver, o ktorý Američania mali záujem. Oregon sa etabloval ako samostatný štát a v roku 1846 bol začlenený do Únie.

³⁶ Nevis, A.; Commager, H., S. (1994): *Dějiny Spojených států*. Amlin, s. 158.

³⁷ Johnson, P. (2000): *Dějiny amerického národa*. Academia, s. 300.

³⁸ Tamtiež, s. 300.

Teória o Predurčenosti osudom (Manifest Destiny), nacionalizmus a územná expanzia

Zaberanie nových území a neobyčajne dravá poľnohospodárska kolonizácia spôsobili, že v americkej spoločnosti v 30-tych rokoch naplno zapustila korene predstava, že Spojené štáty sú predurčené osudom zabrať celý kontinent od východu na západ. Tento cieľ vznikol nielen ako impulz ideologický, ale i ako pocit nacionálny a náboženský, podľa ktorého *republika, demokracia a Boh vyžadujú, aby Američania energicky postupovali smerom na západ a civilizovala ho v republikánskom a demokratickom duchu*.³⁹ V americkej tlači sa objavovali články, volajúce nielen po ďalšej územnej expanzii, ale aj vytvorení „*veľkého národa*“ tohto „*národa národov*“ (napríklad článok z roku 1838 v časopise *Democratic Review*):

„*Ďaleká, nezmerateľná budúcnosť sa stane érou americkej veľkosti. Vo vznešenej doméne priestoru a času je národu národov predurčené manifestovať ľudstvu znamenitosť Božích princípov: vybudovať na zemi najhonosnejší chrám, aký bol kedy zasvätený uctievaniu Najvyššieho – chrám vsutku posvätný a pravý. Jeho podnožím bude polovica zemegule – strechou nebeská klenba s hviezdami- a jeho kongregáciou Únia mnohých republík so stovkami miliónov šťastných obyvateľov, ktorí nikomu neotročia, ale im vládne Boh so svojím prirodzeným a morálnym zákonom rovnosti, zákonom bratstva...*“⁴⁰

Americký kongres sa v 40-tych rokoch 19. storočia skutočne zaoberal týmito myšlienkami, ktorých politickým obsahom boli výzvy k ďalšiemu zaberaniu pôdy smerom na západ. Dokonca jeden kongresman v roku 1845 vyhlásil v kongrese: „*Tento kontinent si vybrala Prozreteľnosť ako nesmierne javisko, na ktorom sa pod záštitou anglosaskej rasy odohrá vznešený experiment s republikánskou formou vlády*“.⁴¹ Súčasťou idey o *Predurčenosti osudom (Manifest Destiny)* – tento termín po prvýkrát použil novinár *John Louis O` Sullivan* v rok 1845 – v americkej spoločnosti prevládala myšlienka „*o veľkosti amerického národa*“, jeho „*osudovom predurčení slobodne rozvíjať kontinent*“, ktorý „*nám pririekla Prozreteľnosť*“, a zaľudniť ho miliónmi, „*ktoré sa každoročne znásobujú*“. Stúpenci myšlienky *Prozreteľnosti osudom* hlásali (napríklad spomínaný *O` Sullivan* v *Democratic Review*), že americký kontinent musí v budúcnosti pojať „*neuveriteľný nárast populácie*“, pri ktorom za sto rokov dosiahne „*nesmierny počet dvestopäťdesiat miliónov obyvateľov (ak nie viac)*“.⁴² Ako neskôr ukázali americké dejiny, tento odhad bol prekvapujúco realistický.

Idea *osudovej predurčenosti* napomáhala v prostredí americkej spoločnosti k rastu nacionalizmu. Jeho obsahom bol pocit, že – ako sa písalo dňa 15. októbra 1845 v úvodníku no-

³⁹ Johnson, P. (2000): *Dějiny amerického národa*. Academia, s. 295.

⁴⁰ Tamtiež, s. 295.

⁴¹ Tamtiež, s. 295.

⁴² Johnson, P. (2000): *Dějiny amerického národa*. Academia, s. 296.

vín *United States Journal* - „americký národ je najslobodnejší, najinteligentnejší, najmorálnejší a najšťastnejším národom na celom zemskom povrchu a že všetky vrstvy americkej spoločnosti výhradne zamestnáva táto myšlienka, ktorú je treba šíriť všetkou silou.“⁴³ Toto vedomie vytváralo vo väčšej časti americkej spoločnosti názor, že šťastný život v republikách oprávňuje Američanov k zaberaniu nových území.

Prezident *James Knox Polk*, pôvodne právnik, plantážnik a otrokár, si osvojil myšlienky o *predurčenosti osudom* a od nástupu do svojej funkcie sa postavil túto politickú platformu. Rozhodol sa k Únii pripojiť územie **Kalifornie**, ktorá vtedy bolo pohraničným územím patriace Mexickej republike, osídlené prevažne Indiánmi, španielskymi misionármi a mexickými rančermi. Na toto územie začali prenikať americkí zálesáci a obchodní agenti amerických spoločností. Okolo roku 1846 žilo v Kalifornii približne len 800 Američanov, ale 8 - 12 tisíc obyvateľov španielskeho pôvodu.⁴⁴ Najpočetnejšiu skupinu tvorilo pôvodne indiánske obyvateľstvo. Po neúspešných rokovaniach s Mexikom o kúpe územia Kalifornie a vzhľadom na malý počet Američanov v Kalifornii prezident Polk už v marci 1846 dospel k presvedčeniu, že tohto územia bude možné získať len vojnovým konfliktom. Želal vojnu, ale nechcel, aby z jej vyvolania boli obvinené Spojené štáty. Preto vo vzťahu k Mexiku zvolil pokryteckú politiku, založenú na rôznych vyprovokovaných hraničných konfliktoch. Na Polkov pokyn americký minister vojny podnecoval kalifornských Američanov k nepokojom. Americký konzul v mexickom *Monterey* im naznačoval, že prezident Polk *nevynaloží žiadne úsilie ani neuplatní žiaden vplyv, aby primel Kaliforniu vstúpiť ako slobodný štát do Únie, „ale ak tamojší ľud zatúži po spojení svojho osudu s našim, prijmeme ho ako bratov. Nesmie to však Mexiku poskytnúť dôvod ku sťažnostiam“*. Podľa P. Johnsona *odkaz bol formulovaný tak, aby – podobne ako v Texase – podnietil Američanov k prevzatiu moci*.⁴⁵ V pozadí konfliktu s Mexikom boli snaha Američanov vyvolať vojenský konflikt a získať nové územia. Tomuto cieľu bola prispôsobená aj taktika: vyvolávanie konfliktov na rieke *Rio Grande*, požadovať od Mexika náhradu odškodného 3 milióny dolárov, návrh zaplatiť Mexiku 5 miliónov dolárov za prenechanie *Nového Mexika* a odstúpenie Hornej Kalifornie za cenu, „ktorá nebude rozhodovať“ (Mexiku bola ponúkaná čiastka 25 mil. dolárov). Keď sa v januári 1846 sa v Mexiku dostal k moci vojenský režim, nepriateľsky naladený proti Američanom, prezident Polk nariadil generálovi *Zachary Taylorovi (1784-1850)* zaujať pozície na rieke *Rio Grande*. Po vyprovokovaných šarvátkach, v ktorých padlo 11 Američanov, prezident Polk vo

⁴³ Tamtiež, s. 296.

⁴⁴ Tindall, G. B.; Shi, David. E. (1998): *Dějiny spojených států amerických*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 292.

⁴⁵ Johnson, P. (2000): *Dějiny amerického národa*. Academia, s. 300.

svojom vystúpení v Kongrese dňa 10. mája 1846 obvinil Mexiko, že „*prelialo americkú krv na americkej pôde*“ a „*prekročilo hranice Spojených štátov*“. Medzi málopočetnou skupinou odporcov Polkovej expanzionistickej vojny bol nedávno zvolený kongresman *Abraham Lincoln* (1809-1865). Generál Z. Taylor obsadil severné územie Mexika. Námorná pechota generála *Winfielda Scotta* sa v marci 1847 vylodila v prístave *Vera Cruz*. V auguste 1847 Američania dobyli hlavné mesto Mexika a donútili Mexickú republiku prijať podmienky vynútenej mierovej zmluvy, podpísanej 2. februára 1848. Podľa nej Mexiko muselo odstúpiť Spojeným štátom veľké územie medzi Texasom a Kaliforniou, nazvané **Nové Mexiko**, do ktorého patrila terajšia **Nevada**, **Utah** a **Arizona**. Muselo uznať pripojenie Texasu k USA. Uznalo tiež hranice na Rio Grande. Spojené štáty získali územie o rozlohe 1,3 mil. km^a (spolu s Texasom až 2,5 mil. km^a). Pre Mexiko stratené územia tvorilo polovicu jeho doterajšej rozlohy. Ako *odškodné* zaplatili Spojené štáty Mexiku 15 mil. dolárov ako *náhradu*. Aj napriek tomu, že sa mexickí roľníci a Indiáni v Kalifornii búrili proti Američanom, už v júli 1846 Američania vztýčili na území Kalifornie americkú vlajku a územie prehlásili za súčasť Spojených štátov. Tak sa naplňovali myšlienky o *Predurčenosti osudom* amerického národa. Keď jeden mesiac pred podpísaním mierovej zmluvy s Mexikom bolo na v Kalifornii, v údolí rieky *Sacramento* objavené vo februári 1848 nálezisko zlata, na jar 1849 vypukla na tomto území *zlatá horúčka*. Do Kalifornie prichádzali desaťtisíce nových osadníkov (medzi nimi i dobrodruhov) nielen z územia Spojených štátov, ale i ostatného sveta, dúfajúc, že zbohatnú pri ryžovaní zlata. Značne sa zvyšoval počet nových osadníkov. Koncom roku 1849 mala Kalifornia už sto tisíc obyvateľov. V roku 1850 bola prijatá do Únie. O desať rokov neskôr už mala 400 tisíc obyvateľov. Len za prvé 4 roky sa na tomto území vyťažilo zlato za 60 mil. dolárov. Vyčerpaním povrchových nálezísk sa *zlatá horúčka* skončila a ťažba začala upadať. V roku 1853 Spojené štáty odkúpili za 10 mil. dolárov ďalších 76 tisíc km^a mexického územia a tým boli definitívne stanovené dodnes platiace hranice s Mexikom medzi riekami Rio Grande a Coloradom. Územná expanzia Spojených štátov sa na severoamerickom kontinente skončila v roku 1853. Rozloha štátu sa z pôvodných 2,3 mil. km^a rozšírila viac ako trojnásobne – na 7,8 mil. km^a. Pripojenie takého veľkého územia nútilo nasledujúce americké vlády venovať zvýšenú pozornosť Karibskej oblasti, prieplovu v strednej Amerike, oblastiam na západe – v Tichomorí. V roku 1844 podpísali Spojené štáty dohodu s cisárskou Čínou, ktorá po ópiových vojnách otvárala Američanom cestu k prenikaniu na čínske územie. Čína sa čoskoro stala stredom pozornosti amerických protestantských misionárov. Americký komodor *Matthew C. Perry* na príkaz prezidenta *Fillmora* prišiel dňa 8. júla 1853 do Tokia, dosiahol nielen zriadenie amerického konzulátu, ale pre americké lode získal povolenie navštíviť niektoré japonské prístavy.

vy. Od roku 1858 v dôsledku podpísania *Harrisovej konvencie* japonská vláda sprístupnila obchodným lodiam zo Spojených štátov päť japonských prístavov. Svoje medzinárodné postavenie začali Spojené štáty upevňovať predovšetkým po skončení občianskej vojny v rokoch 1861 –1865.

Zahraničnopolitické vzťahy s Veľkou Britániou boli definitívne upravené až po skončení občianskej vojny. Spojené štáty žiadali od nej náhradu vojnových škôd za britskú podporu južanských štátov. Priateľské vzťahy s cárskym Ruskom boli potvrdené v roku 1867 americkou kúpou **Aljašky**, ktorej územie Rusko nebolo schopné využívať a predalo ju za 7,2 mil. dolárov v zlate. Až v roku 1959 sa Aljaška stala 49. štátom Únie.

Zlatokopecké horúčky, predovšetkým tá v Kalifornii, ale i v Colorade, Nevade, Montane a v iných štátoch, prilákali množstvo dobrodruhov z celého sveta. Ako uvádza britský historik Paul Johnson – *všade vyvolávali predstavu, že v podobe Spojených štátov vzniká fenomén jedinečného charakteru, akási zaslúbená krajina, premenená na hmotnú skutočnosť*.⁴⁶ Nových prisťahovalcov lákali nekonečné priestory a v nich také možnosti zbohatnúť, ktoré neexistovali nikde inde vo svete. Keďže aj mzdy boli v Amerike v porovnaní s európskymi krajinami *neporovnateľne vyššie*, americká realita a nové možnosti vytvárali takmer pre každého Európana, skoro bez ohľadu na jeho vzdelanie „*nový sen*“ o *rýchlom zbohatnutí*. Začalo sa obdobie vzájomného **civilizačného obohacovania** sa. Civilizačné hodnoty už neprúdili len jedným smerom – z Európy do Ameriky, ale aj smerom opačným: v niektorých krajinách západnej Európy sa začal prejavovať americký spôsob výroby (*napríklad „utopické továrne“ v Novom Anglicku*), kultúry bývania (*snaha mať samostatný dom uprostred prírody*), hotelierstva, architektúry a pod. Pretože Američania mnoho vecí už robili iným spôsobom, v niektorých európskych krajinách, napríklad vo Francúzsku, sa začali ozývať hlasy o tzv. „*amerikanizácii*“ a „*americkej kultúrnej rozpínivosti*“⁴⁷, ktoré týmto spôsobom reagovali na začínajúcu americkú modernizáciu, spojenú s technickým pokrokom a novými vynálezmi.

Pohľady Alexisa de Tocquevilla na vytvárajúci sa americký národ

Aj keď Alexis de Tocqueville pochádzal zo šľachtickej rodiny v Normandii vo Francúzsku, zmýšľanie liberála (a tak trochu aj radikála) akoby ho viedlo k myšlienke nutnosti *zmiernovať nároky aristokratov* a pripraviť ich na *nevyhnutnú budúcnosť*, ktorej *zárodky videl v Amerike*. Jeho záujem o americkú *penologiu (systém realizácie trestov vo väzniciach)*, podnietený z iniciatívy francúzskej vlády *Ludovíta Filipa* a štúdium politického usporiadania pomerov

⁴⁶ Johnson, P. (2000): *Dějiny amerického národa*. Academia, s. 305-306.

⁴⁷ Johnson, P. (2000): *Dějiny amerického národa*. Academia, s. 307.

v Severnej Amerike vyvolal nadšenú odozvu prezidenta Jacksona, ktorý – ako uvádza britský historik Paul Johnson - v misii Alexisa de Tocquevilla videl *prvý vážny signál, že jacksonovský druh demokracie sa šíri do Európy*.⁴⁸ V roku 1833 uverejnil správu o svojich poznatkoch z pobytu v USA. O dva roky neskôr vyšiel prvý diel jeho hlavnej publikácie *O demokracii v Amerike (De la démocratie en Amérique)*. Druhý diel bol vydaný v roku 1840. Z intelektuálneho hľadiska Tocquevillova misia preskúmať americký väzenský systém bola iba vedľajšou záležitosťou jeho cesty. Ozajstným dôvodom jeho záujmu o Ameriku (i jeho priateľa Gustava de Beaumonta) bolo oboznámiť sa s *duchovným modelom mladej americkej republiky, vytvárajúcej určitý rodinný model, ktorý nemal nič spoločné s tradíciami*, v akých boli vychovaní de Tocqueville i de Beaumont. Ako napísal vo liste priateľovi *Louisovi de Kergolayovi*, inšpirovala ho predovšetkým myšlienka, či vzhľadom na všeobecné smerovanie k rovnosti, ktorú považoval za centrálny problém doby, je táto **rovnosť zlučiteľná so slobodou**. Nad touto otázkou začal uvažovať už ako dvadsaťročný. Hľadanie odpovedí, prečo demokratický princíp zvíťazil nad princípom aristokratickým, ho priviedlo do Spojených štátov a táto myšlienka v podstate ovplyvnila celý jeho intelektuálny a politický život. Nerozhodol sa napísať spomínanú knihu bez toho, aby sa dôkladne zaoberal jej obsahom. Neskôr priznal, že už desať rokov premýšľal o niektorých veciach a v Amerike bol iba preto, aby sa o nich poučil. „*Väzenský systém bol iba zámienkou: chápal som ho ako pas, ktorý mi v Spojených štátoch mal umožniť dostať sa všade*“. François Furet v predslove k vydaniu spomínanej knihy poznamenal, že Tocqueville *našiel v Amerike mnoho vecí, ktoré prekonal jeho očakávania*.⁴⁹ Tocquevillovo dielo výstižne nazval *nekonečným premýšľaním o šľachte*, pretože jeho autor svojím pôvodom patril do tej spoločenskej vrstvy, ktorá bola porazená francúzskou revolúciou. On i celá jeho generácia túto porážku vnímali v zmysle *nezvratnosti chodu dejín*.

Napríklad jeho otec gróf *Hervé de Tocqueville*, žiak Montesquieua, ktorý len vďaka prevratu 9. termidora ušiel poprave pod gilotínou, neskôr kriticky poznamenal, že Richelieu i ostatní francúzski králi *nepostrehli ducha svojej doby a nadradili absolútnu autoritu nad verejné slobody*, hoci *slová o slobode sa ozývali zo všetkých strán*, teda i z prostredia časti francúzskej šľachty a dvoranov, čiže *revolúcia sa ohlasovala aj v najvyššej vrstve francúzskej feudálnej spoločnosti*. Alexis de Tocqueville otázku *«ducha svojej doby»* našiel už v začiatkoch svojho intelektuálneho života a bola *súčasťou jeho veľkej životnej drámy*. Centrálnou otázkou jeho politického zmýšľania bola otázka *zlučiteľnosti šľachty ako spoločenskej vrstvy, jej postavenia a politických záujmov s demokraciou*. Snažiac sa pochopiť duševné roz-

⁴⁸ Tamtiež, s. 308.

⁴⁹ Tocqueville, A. (2006): *O demokracii v Amerike*. Bratislava: Kalligram, s. 39-40.

položenie svojho otca v rokoch revolučných premien, vo svojej práci sa dovoľoval «*ducha doby*», *stelesňovaného šľachtou, teda duchovného rozmeru, ktorý vtedy monarchia nepostrehla.* (François Furet v úvode ku knihe *O demokracii v Amerike*, s. 41)

Do úvah Alexisa de Tocquevilla sa stále viac vkrádal pocit fatalizmu, vyjadrovaný postupným súhlasom s dejinným vývojom, s nevyhnutnosťou politických a spoločenských zmien smerom k demokracii, k vývoju, ktorého smer určila francúzska revolúcia. Akoby vnímal, že určitá sila neustále ženie spoločnosť jeho doby k všeobecnému presvedčeniu a viere v princíp rovnosti a k aplikovaniu politických foriem, sprevádzajúcich tento vývoj. Celý jeho intelektuálny život ovládal nielen problém skúmania príčin rovnosti, ale *účinkov rovnosti na politickú civilizáciu*. Jeho americká cesta je súčasťou tohto skúmania, vychádzajúceho z logiky protikladu *aristokracia – demokracia* a tiež aj logiky vývoja, založeného na definitívnom víťazstve demokracie. Jeho racionálne prijatie demokracie ako politického princípu je vyvažované aj zápasom za slobodu ako hodnoty aristokratického sveta. Americké prostredie poskytovalo duchu mladého francúzskeho aristokrata *výnimočné spoločenské laboratórium*, pretože americká spoločnosť sa budovala na odmietnutí šľachty (ba dokonca - oproti pomerom v Európe - na jej vylúčení z politického života) a Tocquevillovi *poskytovala možnosť analyzovať jedinečnú demokraciu, tvoriacu sa vo vtedajších pomeroch*. Už túto skutočnosť niektorí znalci jeho diela považujú za jedinečný Tocquevillov objav. Ako neskôr priznal, skúmanie spoločenských a politických pomerov v Amerike bolo podstatne ľahšie v porovnaní s Anglickom, pretože „... v Amerike všetky zákony vychádzajú akosi z rovnakej myšlienky ... a celá spoločnosť je takpovediac založená na jednom fakte; vyplýva z jediného princípu.⁵⁰ Ako napísal François Furet, Amerika Tocquevillovi umožňovala *in vivo* ozajstnú analýzu demokratických princípov v ich činnosti, i rizík, ktorým vystavovala svoju slobodu, a výhod, ktoré jej poskytovala. Rozdiely boli o to zreteľnejšie, že európske národy boli vtedy na polceste k demokratickému vývoju a nachádzali sa niekde medzi zanikajúcim aristokratickým systémom a vznikajúcou demokraciou. Európska budúcnosť bola teda do značnej miery odlišná od situácie v Amerike. Americký príklad, sprostredkovaný poznatkami de Tocquevilla, dával Európanom početné dôvody a inšpirácie na premýšľanie o budúcnosti v Európe. Európa podľa de Tocquevilla nemá tie výhody, z ktorých ťažili Angloameričania (nazýva ich „fyzickými výhodami“), ale dominujú v nej historické črty, čím sa značne líši od Nového sveta. Už len samotné historické dedičstvo Európy by mohlo zabrániť prenášať zákony americkej demokracie do Európy, pretože táto demokracia by v Európe narazila na iné mravy, iné nábo-

⁵⁰ Tamtiež, s. 45.

ženské tradície a presvedčenie. Preto Spojené štáty vtedy nepredstavovali pre Európu ani pojmovo porovnateľnú blízkosť, ani spoločenský a politický model, ktorý by Európa mala nasledovať.

Tocquevillova analýza americkej demokracie však nadobúdala (nielen pre Európanov) *univerzálnu hodnotu* – bola ňou existencia problému, ktorý bol spoločný pre tvoriaci sa americký národ i európske národy. Američania dokázali mentalitu európskych prisťahovalcov pretvoriť do *nového charakteru svojej spoločnosti*, jej energiu usmernili pomocou práva, inštitúcií, náboženstva, mravov do kvalitatívne novej spoločnosti, ktorá je skôr *demokratická* než *revolučná*. Tocqueville neustále hľadal súvislosti základov amerického politického systému s európskymi politickými hodnotami. Napríklad v druhej časti svojej knihy, zamýšľajúc sa nad *neobmedzenou slobodou politického združovania* v Amerike, poznamenal, že toto právo prišlo do Ameriky z Anglicka, kde existovalo *odjakživa*, a jeho uplatňovanie sa v Anglicku stalo súčasťou *zvyklostí a mravov*.⁵¹ K problematike *vlády demokracie v Európe* pripomenul, že *v Európe je možné len ťažko posúdiť skutočný charakter a trvalý zmysel demokracie*, predovšetkým z toho dôvodu, že *sa tu bijú dva protichodné princípy a nevie sa presne, akú časť je treba pripísať samotným princípom a akú vášňam, čo sa rodia z boja*. Naproti tomu *v Amerike to tak nie je*, pretože tam *ľud vládne bez prekážok; nemusí sa obávať nebezpečenstiev ani trestuhodných krívd*.⁵² Európske národy, ktorých vtedy trápili podobné problémy, nie sú podľa Tocquevilla ani tak *demokratické*, ako skôr *revolučné*. Ak k revolúcii vedie nerovnosť (čo dokázala francúzska revolúcia odstránením aristokratickej vrstvy), uplatňovanie rovnosti podľa neho „nepraje“ revolúciám. Túto rozdielnosť parafrázoval slovami: „*V Amerike majú demokratické idey a vášne, kým vo Francúzsku ešte stále máme revolučné vášne a idey*“.⁵³ Tocqueville sa domnieval sa, že Američania poskytujú užitočné ponaučenie všetkým, aj Európanom, ktorí chcú riešiť problém demokracie. V úvode svojej práce *O demokracii v Amerike* napísal: „*Tak ako som študoval americkú spoločnosť, čoraz väčšmi som videl v rovnosti podmienok tvorivý zdroj... A zdalo sa mi, že tá istá demokracia, ktorá vládne nad americkou spoločnosťou, sa v Európe rýchlo približuje k moci*“.⁵⁴ V európskych krajinách vznikali historicky mimoriadne priaznivé podmienky pre etablovanie sa režimov absolútnej centrálnej moci, hoci intelektuálne a morálne tradície bránili vo vytváraní absolutistickej moci panovníkov. Ako napísal François Furet, Tocqueville nešiel do Spojených štátov *hľadať nejaký model*, ale *skúmať princíp demokracie*, aby mohol vyriešiť dôležitú otázku:

⁵¹ Tamtiež, s. 328.

⁵² Tamtiež, s. 333.

⁵³ Tamtiež, s. 48.

⁵⁴ Tamtiež, s. 90.

ak je demokracia považovaná za spoločenské zriadenie, ak nemá viesť k diktatúre, za akých podmienok a kedy sa stáva formou vlády, teda tým, čím má byť. Na základe zobecňovania amerických skúseností až fatalisticky veril v nevyhnutnosť: touto nevyhnutnosťou bolo smerovanie spoločnosti k demokratickému vývoju. Tento proces je podľa neho vlastný nielen americkej, ale aj európskej spoločnosti, čiže *Starému i Novému svetu*, hoci vo svojej pôvodnej čistote sa objavuje iba v americkej skúsenosti. Postrehol, že na rozdiel od *Starého sveta* americký ľud si vytvoril mravy a zákony prispôsobené tomuto spoločenskému a kultúrnemu systému, čím dosiahol, že štát bol podriadený spoločnosti, zatiaľ čo európske národy svoje politické systémy do značnej miery zdedili po centralizovaných štátoch, nezlučiteľných s rozvojom demokratických politických inštitúcií alebo národných mravov. (Podľa François Furet, v úvode k práci *O demokracii v Amerike*, s. 50) Amerika poskytla Tocquevillovi na jednej strane príklad uplatňovania čistej demokracie, čiže konkrétnu formu spoločenskej existencie a politickej kultúry, inými slovami povedané určitý obraz *anti-Európy*, zbavenej revolučných vášní, aristokratického dedičstva a pozostatkov absolutistickej spoločnosti. Na strane druhej ako vhodný príklad pre uvažovanie Európanov mu poskytol doposiaľ nikde nepoznaný príklad uplatňovania tradície kolektívnych lokálnych slobôd. Pretože v centre záujmu de Tocquevilla neboli americké dejiny, ale «spoločenské zriadenie» Angloameričanov, na základe amerických skúseností a požívania dialektiky politického, kultúrneho i spoločenského vývoja postrehol, že na spoločenskej a kultúrnej úrovni sa doposiaľ vydělili dve «historicky mysliteľné» zriadenia: **aristokratické**, ktoré na politickej úrovni má sklony uplatňovať centralistický princíp vlády, a **demokratické**, ktoré je zlučiteľné s demokraciou a slobodou a politicky neoddeliteľné od lokálnej vlády, pretože demokracia sa v americkej spoločnosti neukrývala ako súčasť dávneho alebo v zámeroch Prozreteľnosti, ale ju priniesli emigranti, puritáni z Nového Anglicka, kvakéri z Pennsylvánie, zakladajúci náboženský princíp novej vlasti. (François Furet, tamtiež, s. 52) Tocqueville spoločenské zriadenie Angloameričanov charakterizuje ako «demokraciu dovedenú do krajnosti», pretože dokázali pretvoriť (alebo v určitom slova zmysle premeniť) **spoločenskú demokraciu** na **politickú demokraciu**. Do života ju uviedli historické okolnosti, prejavujúce sa aj v široko rozšírenej a zakorenenej americkej mentalite, ktorú nazval «americké mravy». V procese týchto zmien a vo vytvorení amerického národa zohrávalo podľa neho pozoruhodnú regulatívnu úlohu náboženstvo. Ak napríklad *katolicizmus* nabádal ľudí k **rovnosti a poslušnosti**, *protestantizmus* a americké náboženstvo, tvoriace súbor republikánskeho kresťanstva, prejavujúce sa predovšetkým v pluralitnej forme, ich viedol k **rovnosti a nezávislosti**. Do myslenia Američanov sa vnášala určitá forma «kolektívnej umiernenosti», vytvárajúca prekážku tomu, čo Tocqueville nazval «*revolučný duch*».

Za dôležitú črtu vytvárajúcej sa americkej spoločnosti a amerikanizmu považoval vytvárajúcu sa vlastnú, americkú kultúru a vzdelanosť, ktorej úroveň sa vtedy neustále zvyšovala. Ako hybnú silu vytvárajúceho sa procesu amerikanizácie v republikách nepovažoval už cnosť (ako predtým Montesquieu), ale najmä osvetu, sprístupnenie vzdelania širokým vrstvám (nazval to *demokratizáciou poznatkov*), predovšetkým v oblasti poznávania politického systému a formovania politiky. Tocqueville na základe svojich morálnych a kultúrnych kritérií považoval vtedy americký ľud ako celok za *najosvietenejší na svete*, pretože jeho *praktickú politickú výchovu považoval na najpokročilejšiu*, teda za *najcivilizovanejší na Zemi*, za nádej *budúceho šťastia Európy*, a to aj *napriek jeho hrubým spôsobom, nekultivovaným mravom a posadnutosti peniazmi*. Pojem «civilizácia» (aj americká) chápal, podobne ako európski filozofi 18. storočia, *ako súhrn kultúrnych črt, ako osobitnú formu spoločenskej aktivity, ktorú demokracia rozširuje na všetkých občanov*.

Skúmajúc vytváranie amerického politického systému nemohol nevidieť osudy a postavenie Indiánov a černošského obyvateľstva v americkej spoločnosti. Postrehol, že v prítomnosti európskej civilizácie indiánske rasy *miznú ako sneh na prudkom slnku*. Tým, že sú neustále sú zatlačovaní *do pustatín západu, do oblastí, ktoré kedysi obývali*. Odpor proti Európanom, proti bielej rase, podľa neho len urýchľuje ich zánik. Ich začlenenie do novej civilizácie považoval za problematické, pretože budú neustále vystavení menejcennému postaveniu. Za rozdielny, nie až taký dramatický, považoval osud černochoch, pretože sú v mnohom spojení s beloškým obyvateľstvom. Predpokladal, že protirečenia v postavení oboch rás, predovšetkým existencia otroctva, bude pre americkú spoločnosť veľkým problémom. Podľa Tocquevilla *ak Európania začali brať svojich otrokov spomedzi ľudí odlišnej rasy*, ktorú považovali za menej cennú, *s hrôzou mysleli na to, že by sa raz mohla asimilovať*. Predpokladali pritom, že otroctvo bude večné a domnievali sa tiež, že medzi otroctvom ako prejavom krajnej nerovnosti a úplnou rovnosťou ľudí nejestvuje nijaký ďalší stav. Učili černochoch o neporušovaní práv, ale pritom porušovali všetky ich ľudské práva. To, čo videl na juhu Spojených štátov, mu pripadalo ako *najstrašnejší a zároveň najprirodzenejší dôsledok otroctva*. Nazval to *prirodzeným poriadkom obráteným «naruby»*. Upozorňoval, že *nech by sa Američania na juhu akokoľvek snažili udržať otroctvo, vždy sa im to dariť nebude*, pretože *otroctvo stiesnené na jedinom kúsku zeme, napádané kresťanstvom ako nespravodlivé a politickou ekonómiou ako zhubné, nie je inštitúciou, ktorá by mohla pretrvať*. Predpo-

kladal, že práve tento problém môže vyvolať v americkej spoločnosti napätie, že je treba očakávať „katastrofálny vývoj“, ktorý so sebou poniesie riziko súdržnosti Únie.⁵⁵

Britský historik *Paul Johnson* poznamenal, že Tocquevillova svedectvo o americkej demokracii je pozoruhodným pochopením morálneho významu Ameriky, pretože vo Francúzsku, odkiaľ Tocqueville prišiel, ani v Európe vtedy nič podobné neexistovalo. Prvýkrát mal možnosť poznávať spoločnosť, založenú na kresťanských hodnotách, ktorá na rozdiel od krajín Európy nebola totalitná, ale predstavovala súťaživú komunitu spojenú s hodnotami slobody a trhového systému. Ak vo Francúzsku mal pocit, že duch náboženstva a duch slobody sa úplne rozchádzajú, v Amerike zistil, že obe duchovné hodnoty „mieria úplne rovnakým smerom“. Preto náboženstvo považoval za prvoradú politickú hodnotu v krajine, lebo nielenže priamo vyvoláva túžbu po slobode, ale aj uľahčuje voľný prístup k slobodným inštitúciám.⁵⁶ Za výnimočnú vlastnosť a schopnosť Američanov považoval rozvoj ich individuality, ktorá vedie každého, aby sa naučil rozmyšľať a konať sám za seba, a nespoliehať sa pritom na podporu vonkajšej sily, ktorá nemôže nikdy vyhovieť všetkým spoločenským potrebám. Hľadanie blahobytu prostredníctvom vlastného úsilia bolo podľa neho spojené s rozvíjaním ducha nezávislosti, podmieneného neustálym rozširovaním vzdelanosti, preto aj vznik republikánskeho zriadenia spájal s osvietenstvom, vzdelanosťou a hlbokým zmyslom pre národné záujmy. Pri analýze americkej spoločnosti je zaujímavý aj jeho postreh o americkej postupnosti: morálka-nezávislosť-osvietenstvo-usilovnosť-úspech, ktorá priaznivo pôsobí v demokratických podmienkach, ale v amerických štátoch, kde existuje otroctvo, už takto nepôsobí.⁵⁷

Pristáhovalectvo a vytváranie americkej národnej identity

V procese vytvárania americkej národnej identity je možné postrehnúť charakteristické osobitosti, vyznačujúcich sa niektorými protikladmi. Na prvom mieste je treba spomenúť protiklad medzi tvoriacim sa národom pristáhovalcov - osadníkov a existujúcimi národmi najmä v Európe, založený na etnickom princípe. Tento protiklad odrážal rozdiel medzi krajinami Nového a Starého sveta.⁵⁸ Ak v Európe sa za príslušníkov národa považujú potomkovia obyvateľov, žijúcich na tomto národnom území už po stáročia (*endogenný národ*), teda ako dedičstvo minulosti, na severoamerickom kontinente, najmä po vzniku USA, sa budovanie národa prekrývalo s pristáhovalctvom a osídľovaním novej krajiny.⁵⁹ Pretože pristáhovalci, prichádzajúci

⁵⁵ Tamtiež, s. 549.

⁵⁶ Johnson, P. (2000): *Dějiny amerického národa*. Academia, s. 308.

⁵⁷ Tamtiež, s. 309.

⁵⁸ Baršová, A.; Barša, P. (2005): *Přistáhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova universita, s. 31.

⁵⁹ Tamtiež, s. 31.

najmä do Nového sveta, už v čase svojho príchodu boli príslušníkmi konkrétneho národa (najmä z Európy), po príchode na americký kontinent sa prihlásenie k novému národu - americkému dialo formou ich slobodného rozhodnutia, slobodnej voľby, najmä v súvislosti s ich životnou perspektívou v budúcnosti. Vznikali tak *exogénne* národy (Američania, Kanadčania). Do protikladu sa tak postavili kritériá a hodnoty, patriace do *etnického národa*, s hodnotami a kritériami *občianskeho národa*. Na území britských kolónií v severnej Amerike nové osídľovanie a stále početnejšie prisťahovalctvo najmä z Európy spadalo do obdobia vytvárania **amerického národa**. U najväčšej časti prisťahovalcov – nových osadníkov, pochádzajúcich z britských ostrovov, ťažisko ich národnej identity a spolupatričnosti prechádzalo z minulosti až do prítomnosti. Keďže po príchode všetkých prisťahovalcov na americký kontinent bola pôvodná národná spolupatričnosť endogenných národov Starého sveta (svoju príslušnosť k národu vnímali ako dedičnú samozrejmosť) stále viac oslabovaná, osvojovaním a používaním anglického jazyka ako všeobecného komunikačného prostriedku postupne si vytvárali **novú národnú identitu** - príslušnosť k americkému národu, s ktorým sa slobodne stotožňovali. V neskorších USA i v britskej Kanade sa vytvárala prisťahovalecká politika ako zvláštny druh štátnej politiky. Mala vedome podporovať, regulovať či obmedzovať prílev prisťahovalcov. Neskôr všetky vlády USA, ale aj britskej Kanady svojou politikou povzbuzovali permanentné legálne prisťahovalctvo predovšetkým z Európy, pretože v nových prisťahovalcoch videli nielen jeden zo zdrojov ekonomického budovania a prosperity štátu, ale vnímali ich ako **budúcich občanov** a **Američanov**. Rešpektovali multikultúrnosť prisťahovalcov a chápali novodobý americký národ ako kvalitatívne nový celok, zložený z pôvodných kmeňov severoamerického kontinentu a ich kultúr, z pôvodnej európskej civilizácie amerických usadlíkov a kultúry nových prisťahovalcov. Pretože v USA i v Kanade prisťahovalctvo a osídľovanie nového územia spadalo do obdobia vytvárania nového amerického národa, multikulturalizmus Američanov sa stal jednou z vlastností tvoriacej sa národnej identity, nestal sa výlučnou časťou americkej angloprotestantskej kultúry, ale súčasťou politickej kultúry vznikajúceho amerického občianskeho národa, ktorého charakter bol daný univerzalistickými princípmi americkej ústavy, ale nie partikulárnymi rysmi tej či onej etnickej skupiny.⁶⁰ Multikulturalizmus sa však v procese vytvárania amerického národa nestal štátnou ideológiou.

Modernizácia Ameriky bola spojená s modernizáciou železničnej dopravy a prudkým rozvojom miest, ktoré sa snažili vstrebať rastúcu populáciu a obrovský prílev nových prisťahovalcov najmä z Európy, pretože bola pre nich doslova *lákadlom*. Po občianskej vojne

---

⁶⁰ Tamtiež, s. 79.

(1861-1865) sa počet prisťahovalcov neustále zvyšoval z troch miliónov ročne v 70-ych rokoch na takmer 5 miliónov ročne v 80-tych rokoch. V prvom desaťročí dvadsiateho storočia to bolo až 8,8 miliónov. V tomto období, keď vrcholila prisťahovalecká vlna (medzi rokmi 1900 – 1910), prišlo do amerických miest 41 % nového obyvateľstva z cudziny.⁶¹ Postupne sa menila aj skladba prisťahovaleckého obyvateľstva, čo významne ovplyvnilo celú americkú civilizáciu: ak pred rokom 1880 prisťahovalci do Ameriky boli prevažne germánskeho alebo keltského pôvodu zo severnej a západnej Európy, po tomto období začal narastať počet prisťahovalcov z krajín románskych a slovanských jazykov a židovských prisťahovalcov. Od roku 1890 prisťahovalci z týchto krajín tvorili už skoro polovicu, ba od roku 1910 približne 70 % všetkých prisťahovalcov. Patrili medzi nich Taliani, Rusi, Rumuni, Česi, Slováci, Poliaci, Srbi, Gréci, Chorváti, Maďari a i. Od prisťahovalcov zo západnej Európy sa odlišovali nielen jazykovo a kultúrne, ale aj etnicky a nábožensky. Stále sa zväčšujúci počet obyvateľov miest nútil americké úrady k urbanistickým zmenám a stavbe výškových budov. Pretože prisťahovalci vytvárali etnické geta, odkiaľ sa často šíрили nákazlivé nemoci, zhoršovali životný priestor v mestách pre pôvodných Američanov. Už koncom 19. storočia sa výraznejšie začali prejavovať značné predsudky v kultúre pôvodných Američanov k novým prisťahovalcom, prejavujúce sa v protikatolíckych a protižidovských náladách. Rozdielna kultúra pôvodných Američanov ich utvrdzovala v ich nadradenosti voči románskej a slovanskej rase. V politickej rovine táto nevraživosť viedla k vzniku *Amerického združenia na ochranu*, založeného už v roku 1887. Vyvolalo vznik hnutia za obmedzenie prisťahovalectva, za zákaz vstupu tzv. *nežiaducim osobám*, všeobecne negramotným alebo negramotným v angličtine.

Európske vplyvy na modernizáciu Ameriky po občianskej vojne

V období po skončení občianskej vojny prichádzali do USA (aj Kanady) početní prisťahovalci z Európy a krajina prechádzala obdobím „zlatého veku“ Ameriky, vyznačujúceho sa predovšetkým rastom „všeobecného blahobytu“. Pretože boli odstránené spoločensko-ekonomické brzdy hospodárskeho podnikania, neobyčajne rýchlo, aj napriek cyklickým krízam, rástol veľký priemysel. Rozvíjajúca sa železničná doprava pokrývala skoro celý kontinent a umožňovala prístup k panenskej pôde. Na západe územia, kde bola predtým divočina, vzniklo do konca 19. storočia 11 nových štátov, takže Únia už mala 45 členských štátov. Zrušenie otroctva a demokratická pozemková reforma umožňovala nebývalý rozvoj poľnohospodárstva. Najvýznamnejší bol však technický pokrok, umožnený aj reorganizáciou amerických

⁶¹ Tindall, G. B.; Shi, David. E. (1998): *Dějiny spojených států amerických*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 411.

univerzít, dostupnosť štúdia na nich pre stále väčší počet študentov a uplatňovanie odborného vyučovania podľa nemeckého príkladu. Nemecký univerzitný systém sa stal po občianskej vojne základom nového typu amerických univerzít.⁶² Tieto skúsenosti využívali Spojené štáty aj pri rozvoji odborného školstva. Početní prisťahovalci z Európy sa podieľali i na technických vynálezoch a početných patentoch. Napríklad v roku 1876 vynášiel škótsky prisťahovalec *Alexander Graham Bell* telefón, ktorý do niekoľkých rokov stal sa nevyhnutnosťou v každej kancelárii a bol zavedený skoro do každého obchodu. Do rozvoja americkej industrializácie sa zapájali početní emigranti takmer zo všetkých európskych krajín, ktorí pracovali v tých najťažších podmienkach. V niektorých priemyselných podnikoch tvorili až dve tretiny zamestnancov. Z Európy si prinášali aj myšlienky založenia odborových organizácií a robotníckej politickej strany. Pričinením robotníckych prisťahovalcov z Európy začali sa v Amerike udomáčať aj myšlienky anarchizmu a socializmu.

Európsky vplyv sa v tomto období prejavoval aj v amerických spoločenských vedách. Významný ohlas mali práce Angličana *Herberta Spencera*, pojednávajúce o spoločenských zmenách (**sociálny darwinizmus**), propagujúce *neohroziteľnosť osobnej slobody* a odmietajúce akékoľvek *zasahovanie vlády do procesu spoločenského vývoja*. Teória *darwinizmu* a *sociálneho darwinizmu* sa rozšírila v Amerike veľmi rýchlo predovšetkým zásluhou *Williamu Grahama Sumnera*, ktorý založil na univerzite *Yale* novú katedru – katedru politických a spoločenských vied.

Európski prisťahovalci sa pričínili aj o rast angažovanosti cirkevných stredísk predovšetkým protestantskej cirkvi. Aj napriek tomu, že americký protestantizmus bol dovedy oporou existujúceho spoločenského poriadku, za účelom zvýšenia vplyvu protestantizmu na pracujúce vrstvy a mestskú chudobu boli v Amerike založené dve významné organizácie: v päťdesiatych rokoch prišlo z Anglicka *Kresťanské združenie mladých mužov (YMCA)*, ktoré sa rýchlo rozšírilo po celej Amerike. Koncom sedemdesiatych rokov to bola *Armáda spásy*, založená v Anglicku (v Londýne) v roku 1876, ktorá začala pôsobiť v USA od roku 1880. Ich prax *sociálneho evanjelia*, zameraná viac na sociálnu než náboženskú činnosť, nachádzala odozvu predovšetkým v spoločenskom svedomí amerických stredných tried. Na konzervatívnosť americkej katolíckej cirkvi mala vplyv predovšetkým pápežská encyklika Leva XIII. *Rerum novarum*, vydaná v roku 1891. Nové katolícke sociálne myslenie uznávalo súkromný majetok za prirodzené právo, ale odmietalo chudobu a ponižovanie pracujúcich, zapríčinené kapitalistickým systémom. Hoci encyklika potvrdzovala právo katolíckych veriacich vstupovať

---

⁶² Tamtiež, s. 419.

vať do sociálnych hnutí a robotníckych spolkov, ak nebudú protikresťanské, americkí katolíci až do konca 19. storočia sa nezapájali do politických reformných hnutí, hoci patrili vo vtedajšej americkej spoločnosti k najutlačanejším.

Imperiálny kurz zahraničnej politiky USA

Hospodársky rozmach v druhej polovici 19. storočia nastoloval otázku vymanenia sa z územnej uzavretosti a potrebu získavania nových trhov predovšetkým v ázijskom priestore. S rastúcou obchodnou aktivitou amerických národných a nadnárodných spoločností ťažiskovým teritóriom amerických záujmov sa stala oblasť Pacifiku. Po podpísaní zmluvy s ostrovom *Samoa* o zriadení námornej základne Spojené štáty mali predovšetkým záujem o *Havajské ostrovy*, ktorých strategická poloha bola veľmi výhodná. Politickým manévrom vyprovokovali revoltu bielych plantážnikov. V novej havajskej ústave zo 4. júla 1894 bola klauzula, ktorá umožňovala pripojenie ostrovov k USA. Ovládnutie priestorov Pacifiku nebolo však možné bez vybudovania silného obchodného, predovšetkým vojenského loďstva, systematicky budovaného od roku 1896. Teória sociálneho darwinizmu *o prirodzenom výbere*, jej aplikovanie na spoločnosť a politiku len podporila už predtým existujúcu myšlienku *o údele a predurčenosti amerického národa na vodcovskú úlohu* v ázijskom priestore a tým jej dala nové argumenty. V americkej spoločnosti na nezdierka objavovali myšlienkové prúdy o nadradenosti „anglosaskej rasy“, odvodzované z Darwinovej teórie (v roku 1885 napríklad *John Fiske: Americké politické idey*), pripomínajúce nadradenosť anglosaských západných inštitúcií, ľudí a anglosaskej rasy, predurčenej na ovládnutie zeme. ⁶³ Túto teóriu si osvojili dokonca i niektorí kongregacionalistickí duchovní (napríklad *Josiah Strong* v publikácii *Naša krajina – jej možná budúcnosť a súčasná kríza*, vydaná v roku 1885). *Josiah Strong* napísal, že *Anglosasi stelesňujú dve veľké myšlienky: občiansku slobodu a „čisté duchovné kresťanstvo“*, preto podľa neho má *Anglosas „božské poslanie“*, *aby bol v určitom zmysle opatrovníkom svojho brata*. ⁶⁴ Protestantská i katolícka cirkev podporovali novú územnú expanziu Ameriky, pretože videli v nej nové možnosti pre misijnú činnosť v cudzích krajinách. Ako uvádzajú americkí historici, hospodársky rozvoj, spoločné náboženské a duchovné faktory pripravili pre expanzívnu zahraničnú politiku Spojených štátov *mocný základ* a vytvárali *expanzionistického ducha*. ⁶⁵

⁶³ Tamtiež, s. 456.

⁶⁴ Tamtiež, s. 456.

⁶⁵ Tamtiež, s. 456:

Duch expanzionistickej politiky sa naplno prejavil v rokoch 1895 a 1898 v Karibskej oblasti. Najprv vo forme amerického rozhorčenia nad bezohľadným potláčaním boja kubánskych revolucionárov za národnú slobodu proti koloniálnemu útlaku zo strany monarchistického Španielska. Keď na Kube dňa 24. februára 1895 vypuklo protišpanielske povstanie, Spojené štáty sa postavili na stranu Kubáncov (z ostrova dovážali poľnohospodárske produkty, predovšetkým cukrovú trstinu, tabak), pretože **Kuba** už dlhšie bola predmetom imperiálneho záujmu Spojených štátov. Pretože široké vrstvy Američanov sympatizovali s bojom kubánskeho ľudu za slobodu, situáciu využila americká vláda a monopoly, snažiac sa dostať Kubu pod svoju kontrolu. Protišpanielsky intervenčný politický kurz bol silný predovšetkým v republikánskej strane, ktorá roku 1896 vyhrala voľby a jej kandidát *McKinley* sa stal prezidentom. Španielska vláda ustupovala politickému nátlaku Američanov a sľúbila poskytnúť Kube autonómiu. Incident s potopením amerického krížnika *Maine* v Havanskom prístave (španielska účasť je dodnes spochybňovaná) bol však zámenkou na začatie vojenských akcií, zdôvodňovaných americkou stranou ako nevyhnutná „*obrana krajiny*“. Vojenský konflikt sa odohral v priebehu štyroch mesiacov v roku 1898. Spojené štáty mali značnú námornú a vojenskú prevahu. Ich námorná pechota sa vylodila na Kube. Postupne demoralizovaná, rozložená epidémiami nedosiahla významnejšie vojenské úspechy. Keď Američania zničili španielske loďstvo v Manilskej úžine, na Filipínach, vtedy ešte španielskej kolónii, vypuklo protišpanielske povstanie ako súčasť národnooslobodzovacieho boja Filipíncov. Po ponuke prímeria zo strany Španielska rokovania v Paríži viedli dňa 10. decembra 1898 k podpísaniu mieru medzi oboma bojujúcimi krajinami. Španielsko mierovou zmluvou sa vzdalo Kuby, Portorika, kolónií v Západnej Indii a Guamu. Za stratu zvrchovanosti nad Filipínami (pretože Američania Manilu obsadili až po podpísaní prímeria), Portorika a Guamu Spojené štáty zaplatili Španielsku náhradu 20 mil. dolárov. Tým sa na Filipínach sa začal boj proti novej okupácii a vojenská prítomnosť Američanov mala charakter dobyvačnej vojny. Prezident *McKinley* zabratie Filipín zdôvodňoval *neprípravenosťou* Filipíncov na samosprávu, ich *neschopnosťou riadiť štát*, snahou a úlohou Američanov *vychovať, pozdvihnúť, civilizovať Filipíncov, priviesť ich ku kresťanstvu* (hoci väčšina Filipíncov boli už vtedy kresťania) *a s milosťou božou im preukazovať dobro ako našim druhom, pretože Kristus zomrel i za nich*, teda nedovoliť návrat Filipín Španielom, čo by podľa prezidenta *McKinleyho* bolo *zbabelé a nečestné*, ani odovzdať túto krajinu Francúzom a Nemcom ako americkým *obchodným rivalom v Oriente*.⁶⁶

---

⁶⁶ Tamtiež, s.463.

Oslobodená Kuba, zbavená španielskeho útlaku, sa stala samostatným štátom a Američania postupne odovzdávali vládu do rúk Kubáncov. Nezávislosť Kuby však bola značne obmedzená, keď v marci 1901 americký kongres schválil *Plattov dodatok* k zákonu o armádnom rozpočte. Dodatok stanovil, že *Kuba nikdy neohrozí svoju nezávislosť zmluvou s treťou silou, jej dlhy mala platiť vlastná vláda z bežných príjmov*. Kuba prijatím tohto dodatku musela *uznať právo Spojených štátov zasiahnuť vo veci zachovania kubánskej nezávislosti a udržania „vlády primeranej k ochrane života, majetku a osobnej slobody“*.⁶⁷ Časť svojho územia musela predať alebo prenajať Spojeným štátom za účelom *výstavby zásobovacích staníc a námorných základne*. Tak bola zriadená na území Kuby americká námorná základňa *Guantanamo*, ktorá je tam dodnes.

Obsadenie Filipín, Guamu, začlenenie Havajských ostrovov do Únie začal sa realizovať tzv. *ázijský smer* politiky Spojených štátov, zameraný predovšetkým na upevnenie politického a hospodárskeho vplyvu v oblasti Pacifiku. Stúpenci demokratickej strany i početní predstavitelia amerického spoločenského a kultúrneho života podrobili kritike „filipínsku zápletku“ a expanzívny smer americkej zahraničnej politiky. Keď v roku 1901 bol prezident McKinley zavraždený rukou amerického anarchistu, na politickú scénu prichádza prezident *Theodore Roosevelt*. Aby vybudoval prieplav, uznal nezávislosť Panamy. Bolo to v čase, keď v Ázii sa hospodársky začalo vzmáhať Japonsko a keď začalo prejavovať svoje expanzionistické ciele na Kórei a v Číne. Po porážke cárskeho Ruska bolo už zrejmé, že aj Japonsko bude bojovať o svoj životné záujmy práve v oblasti východnej Ázie a Pacifiku. Pre mnohých Američanov sa obavy z ruských záujmov vo východnej Ázii zmenili na obavy zo „žltého nebezpečia“ (ako to svojho času pomenoval nemecký cisár Wilhelm II.). Spojené štáty a Japonsko ešte v roku 1905 uznali status quo, dohodli na rozdelení sfér vplyvu v Ázii a politike otvorených dverí. Zato v Spojených štátoch sa stále viac začali prejavovať protijaponské nálady a rasové predsudky. Mocenské záujmy oboch krajín v oblasti východnej Ázie a Pacifiku museli viesť ku konfrontácii.

Záver

Politické myslenie a amerických kolóniách bolo významne ovplyvnené európskym politickým myslením, predovšetkým Johnom Lockom, Charlesom Montesquieom. Európska ideológia zohrávala významnú úlohu v boji amerických kolónií za nezávislosť, ale aj pri formovaní Ústavy Spojených štátov amerických. Aj v nej môžeme nájsť spätosti s vtedajším európskym

⁶⁷ Tamtiež, s. 466.

politický myslením a európskym myšlienkovým dedičstvom, čo dokazujú aj práce tvorcov americkej Ústavy. Od jej prijatia je evidentné, že severná Amerika získala značný politický predstih v demokratickom politickom myslení pred Európou, čo dokazujú aj konštatovania Alexisa de Tocquevilla. Aj po vzniku USA existovali vzájomné vplyvy v politickom myslení medzi poväčšine monarchistickou Európou a už demokratickými Spojenými štátmi. Najviac sa uplatňoval vplyv politického myslenia z Anglicka, predovšetkým vo forme sociálneho darwinizmu, ktorý predovšetkým po občianskej vojne sa na pôde Spojených štátov rozvinul do nacionalistických teórií, ktoré sa stali spolu s vtedy neobyčajne intenzívnym hospodárskym rozvojom jedným z duchovných zdrojov ideológie amerického predurčenia, vedúcej k podpore expanzívnej zahraničnej politiky.

Literatúra:

- Baršová, A.; Barša, P. (2005): *Přist'ahovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova universita.
- Cincotta, H.: *Náčrt amerických dějin*. United States Information Agency.
- Hamilton, A.; Madison, J.; Jay, J. (2002): *Listy federalistov*. Bratislava: Kalligram.
- Johnson, P. (2000): *Dějiny amerického národa*. Academia.
- Krsková, A. (1997): *Kapitoly z dějin evropského politického a právního myšlení*. Bratislava: Právnická fakulta UK.
- Navrátil, J. (1984): *Stručné dějiny USA*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- Nevis, A.; Commager, H., S. (1994): *Dějiny Spojených států*. Amlyn.
- Tindall, G. B.; Shi, David. E. (1998): *Dějiny spojených států amerických*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Tocqueville, A. (2006): *O demokracii v Amerike*. Bratislava: Kalligram.